

10
М. ГЕККЕР
Д. ШЛОСБЕРГ

профспілки українців
за 15 років

двоу • український робітник •

М. ГЕККЕР і Д. ШЛОСБЕРГ

ПРОФСПІЛКИ УКРАЇНИ
ЗА
П'ЯТНАДЦЯТЬ
РОКІВ

~~62642~~

(222)

Зб. чок. 2. УРСР 1934

ХАРКІВ 1932

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК

Львівська Бібліотека
А. УРСР

Надрук. в 2 друк. УПП ДВОУ
Харків, Пушкінська вул., 40
Тир. 10.000 — 4¹/₈ др. арк.
Головліт № 6445
Зам. № 601

Зав. сект. проф. літер. *Розенфельд*
Техредактор *Піткевич*

Здано до складання 4/X
Підписано до друку 12/X
Папір: 2¹/₁₆ арк., ф. 62 × 94 — 38 кг.
1 др. арк. 50 т. літ.

1233

ВСТУП ¹⁾

„Керувати країною і здійснювати диктатуру без найщільнішого зв'язку з професійними спілками, без гарячої підтримки їх не тільки в господарському і, але і у військовому будівництві ми, зрозуміло, не змогли б не тільки протягом двох років, але і двох місяців“, — так схарактеризував роль профспілок у країні пролетарської диктатури В. І. Ленін.

Індустріальні профспілки, фабзавкоми під керівництвом більшовиків бились у перших лавах на барикадах Жовтня. Після перемоги Жовтня радянський профрух за 15 років існування радянської влади пройшов почесний і славетний шлях збройної боротьби проти внутрішньої і зовнішньої контрреволюції, героїчної праці у відновленні зруйнованого народного господарства, а потім його широкої соціалістичної реконструкції на основі першого п'ятирічного плану.

У тому факті, що ми вивершили побудову фундаменту соціалістичної економіки, зміцнилися на шляхах соціалізму, вивершуємо побудову п'ятирічки за чотири роки є величезна частина заслуг і радянського профруху.

Під керівництвом партії Леніна радянські профспілки зуміли стати на чолі справи соцзмагання і ударництва, зуміли на ділі виконати свою роль організаторів виробництва, роль школи господарювання, школи управління, резервуару своєї пролетарської класової державної влади, підпори пролетарської диктатури.

Безмежно віддані ленінській партії і її генеральній лінії, розгромивши і викинувши із своїх лав агентуру буржуазії — контрреволюційних меншовиків і рішуче відкинувши на протязі своєї п'ятнадцятирічної історії всі спроби синдикалістської робітничої опозиції, контрреволюційного троцькізму і правого опортунізму що тягли профспілки з ленінського шляху, радянські профспілки завжди були і далі залишаються надійним пасом від компартії до мільйонних мас трудящих, справжньою **школою комунізму**.

За 15 років Жовтня профспілкова „школа комунізму“ виховала і висунула тисячі, десятки тисяч керівників нашого радянського і господарського апарату, перевиховала і зробила свідомими будівниками соціалізму мільйони нових робітників, що вперше прийшли на радянські фабрики і заводи.

¹⁾ Від видавництва.

За ці 15 років Жовтня профспілки України були одні з гідних передових загонів більшовицького профруху СРСР.

Історичний шлях боротьби і роботи профспілок України був важкий і складний. Дрібнобуржуазна, куркульська українська контрреволюція намагалася використати для своєї мети той факт, що Україна, у минулому колонія царату, пережила сотні років національного гніту. Куркульська контрреволюція намагалася відколоти, відірвати трудящих України від трудящих радянської Росії, намагалася настовхнути лобами, посварити на національному ґрунті революційний пролетаріят України і основні шари українського селянства.

Хліборідна Україна, багатства Донбасу (на які ще до війни вміли накласти свою лапу західньо-європейські імперіялісти) були за ласий шмат для інтервентів всіх гатунків. На Україні особливо глибокі криваві сліди навали численних контрреволюційних влад, криваві сліди куркульського бандитизму. Радянська Україна була і буде авіанпостом, передовим пляцдармом всього Радянського Союзу в боротьбі проти інтервенції.

На Україні, що пережила довгу і жорстоку смугу інтервенції і панування петлюрівщини та білогвардійщини дуже буйно розквітла і виявила до кінця свою контрреволюційну суть меншовицька террія „незалежності“ і „невтральності“ профруху.

Меншовізм на Україні не за страх, а за совість виконував своє призначення агентури буржуазії в робітничій класі, вірного спільника контрреволюції в її боротьбі проти пролетарської диктатури.

В наші дні загострення небезпеки протирадянської інтервенції, нахабних „лівих“ маневрів інтервентського II Інтернаціоналу дуже до речі відновити в пам'яті ганебні сторінки „діяльності“ меншовізму на Україні, цього приятеля і спільника імперіялістичних катів.

Історія профруху на Україні, нерозривна частина історії всього робітничого і революційного руху на Україні, є (як і в СРСР) історія послідовного і знищувального розгрому під керівництвом КП(б)У всіх позицій контрреволюційного меншовізму в профрусі, а потім і його продовжувача—контрреволюційного троцькізму.

Шлях профруху на Україні за 15 років Жовтня (як і шлях профруху СРСР) в той же час—шлях рішучого переборення під проводом КП(б)У всіх правих і „лівих“ вагань, шлях повної перемоги принципів більшовізму.

Шлях профруху на Україні є в той же час шлях більшовицького розв'язання під проводом КП(б)У завдань ленінської національної політики, перетворення робітничої класи України на гегемона та актиного будівника української соціалістичної культури національної формою і пролетарської змістом.

Шлях профруху на Україні є шлях перетворення зруйнованої імперіялістичною і громадянською війнами країни, шлях перетво-

рення колишньої пригніченої колонії царату на квітущу Українську соціалістичну радянську республіку, повноправну учасницю великого СРСР, шлях перетворення її на країну поспільної колективізації, країну Дніпрогесу і Дніпрокомбінату, Харківського Тракторного, Турбозаводу, Крамшмашбуду, „Великого Донбасу“, десятків і сотень нових промислових велетнів, радгоспів, МТС. Ось такі підсумки, що їх підводять профспілки України, нерозривна передова частина всього радянського профруху, до 15-ої річниці Жовтня, напередодні успішного вивершення п'ятирічки за чотири роки, напередодні першого року другої п'ятирічки.

„Боротьба за виконання другої більшовицької п'ятирічки потребує колосального підвищення ролі профспілок у соціалістичному будівництві. Бувши школою комунізму, профспілки повинні „бути будівниками нового життя, бути вихователями нових мільйонів і десятків мільйонів, які б на своєму досвіді вчилися не робити помилок, відкидати старі забобони, вчилися на своєму досвіді керувати державою і керувати виробництвом, тільки в цьому безпомилкова гарантія, що справа соціалізму переможе цілком, виключаючи всякі можливості повороту назад“ (Ленін).

„IX з'їзд закликає всі профспілки мобілізувати сили всієї робітничої класи і трудящих мас на повне виконання плянів останнього року першої п'ятирічки і більшовицьку боротьбу за другу п'ятирічку, п'ятирічку побудови безкласового соціалістичного суспільства в СРСР“¹⁾.

Ще щільніше з'єднавшись під прапором ВКП(б) і її ленінського ЦК на чолі з тов. Сталіним, ще ширше розгорнувши прапор ленінізму, „підтримуючи цілком і без застережень ВКП(б) в її боротьбі з ухилами від генеральної лінії партії і з правим ухилом як головною небезпекою на даному етапі, а також з „лівими“ загинами і примиренським ставленням до ухилів від лінії партії“²⁾ неухильно борячись проти всіх елементів тред-юньйонізму і опортунізму в своїх лавах, радянський профрух завдання, що поставила перед ним партія і IX Всесоюзний з'їзд профспілок, виконає.

¹⁾ З резолюції IX Всесоюзного з'їзду профспілок.

²⁾ Звідти ж.

Профспілки на підступах до Жовтня

Після лютневої революції

Лютнева революція скинула царат, але капіталістичний лад, його бюрократична поліційна державна машина, вся система експлуатації трудящих залишилися незаймані.

Як і раніш тривала кривава імперіялістична війна, що її розпочав міжнародний імперіялізм; вона й була одною з головних причин падіння царату.

Буржуазія шалено збагачувалася на військових приставках тоді, як увесь тягар війни падав тільки на плечі робітників і селян. Мільйони працездатних людей гинули на фронтах або працювали „на оборону“. Господарська розруха збільшувалася в країні, вона дуже позначилася на промисловості (в меншій мірі—на військовій) і транспорті; руйнувалося сільське господарство, зростала дорожнеча. Господарську розруху загострювали саботажем і спекуляцією підприємці. Вони надумали залізною рукою голоду взяти за глотку робітничі маси, що після лютого щодалі більше революціонізувалися. На селі розгорталася боротьба мільйонних селянських мас з поміщиками за землю.

Одне слово, щодалі більше визрівав ґрунт для соціалістичної Жовтневої революції. Єдина партія пролетаріату, його революційний авангард, партія більшовиків, під керівництвом Леніна, була на чолі революційного піднесення і зрушила, кінець-кінцем, пролетаріат на штурм капіталізму, за владу рад, пролетарську диктатуру.

До війни, в період війни і напередодні лютневої революції більшовики були єдиною справді революційною партією, на яку не вплинув чад військового патріотизму, вона стояла на охороні революції, агітувала і боролася проти війни. Тільки більшовики організували робітничі маси на боротьбу проти царату і проти буржуазії під гаслом: „перетворити війну імперіялістичну на війну громадянську“.

Ленін не одного разу показував на зв'язок між опортунізмом і імперіялістичною буржуазією. „Опортуністи являють собою частину дрібної буржуазії, деяку частину шарів робітничої класи, підкуплену на кошти імперіялістичного надзиску, перетворену на сторожових псів капіталізму і розпусників робітничого руху“ (Ленін, XIX том, стор. 305).

Цю роль розпусників робітничого руху на різних етапах останнього в Росії відіграли меншовики. Вони вже давно порвали з традиціями революційної соціально-демократії і докотилися, після поразки революції 1905 року, до ліквідаторства, відмовившись від праці у підпіллі. Під час війни вони зсунулись на позицію оборонності і відверто відкрили своє обличчя зрадників робітничої кляси. Вони вважали, що повалення царату у наслідок військової поразки є більше зло, ніж зберегти його наслідком продовження війни до переможного кінця, і вони не тільки не заважали імперіялістичній війні, але ще і активно їй допомагали.

Отже, і напередодні Лютневої революції, як і на попередніх етапах робітничого руху, тривала та сама боротьба двох ідеологій, що претендували на керівництво робітничим рухом — ідеології реформістської, опортуністичної, угодовської, що нічого спільного не мала з революційним марксизмом, по суті буржуазної, ворожої інтересам робітничої кляси і другої — справді революційної марксистської ідеології, що відбивала ввесь час справжні інтереси робітничої кляси і була провідною зіркою в її боротьбі за пролетарську диктатуру.

Боротьба більшовізму з меншовізмом ще більше загострилася після лютневої революції. У зв'язку з безпосередньою загрозою самому існуванню капіталізму посилилася робота буржуазної агентури в робітничій клясі.

Оборонці всіх гатунків, під захистом міжнародного імперіалізму, посилили свою агітацію поміж найвідсталіших і дрібнобуржуазно настроєних мас, оплутуючи їх мережами брехні і обману, і в загальному тумані демократичних ілюзій тимчасово утворили оборончеський настрій, спекулюючи гаслом „оборона вільної країни“, що тільки не скинула самодержавство.

Протягом перших тижнів після виходу з підпілля розгромлені царатом більшовицькі організації ще не встигли зміцнитися, організувати широкий опір революційних мас меншовикам і есерам, що на перших порах заволоділи радами робітничих депутатів і профспілковими верхівками (тим більш, що керівні профспілкові органи склалися часто-густо з ініціативних груп, не обраних масою).

Меншовики використали свої кадри, що працювали за царату в легалізованих робітничих організаціях і через свій соціалізовінізм збереглися від жандарських репресій. До їх послуг були і активні, шовіністично настроєні дрібнобуржуазні кадри ліберальної інтелігенції.

Не випадково, звичайно, що майже всі неіндустріальні спілки скрізь були опорою меншовізму і оборончости. У більшовицьких гаслах не орієнтувалися ще найвідсталіші дрібнобуржуазно настроєні робітники, що і раніш були осторонь від політики. Після лютневої революції, втягнені у загальний вихор політичного руху, вони хлинули в угодовські організації, піддаючись патріотичному чадові.

Отже, більшовицьким кадрам, розпорошеним напередодні лютого по в'язницях і засланнях і де-не-де залишеним у підпіллі, довелося після повалення самодержавства побачити той безсумнівний факт, що за угодовцями йшла більша частина неіндустріального пролетаріату, а подекуди і частина індустріального. Наприклад, у Катеринославі навіть правління спілки металістів на початку революції було меншовицьке, бо починаючи з 1914 р. у цьому пролетарському центрі щороку заарештовували більшовицький актив, тоді, як меншовики-ліквідатори, які не працювали у підпіллі зберегли свій актив. Тов. Гопнер, видний член більшовицької організації, розповідає, що коли до губернатора Чернявського прийшла делегація робітників, вимагаючи звільнити заарештований актив больничних кас металургійних і металообробних заводів, мотивуючи свою вимогу тим, що немає кому працювати в больничних касах, а це утруднює становище робітників, що працюють на оборону, губернатор погодився звільнити частину заарештованих, само по собі зрозуміло, що тільки меншовиків. На запитання члена делегації чому звільняють Боголюбову, а не звільняють Гопнер, губернатор буквально відповів: „Боголюбова—плеханівка-демократка, а Гопнер—Ульянівка“¹⁾.

Так само тов. Аверін розповідає таке із своїх спогадів: „З арештом цієї групи (більшовицької) для меншовиків настали золоті дні. Вони справляли, так би мовити, медовий місяць. Там, де раніш і не тхнуло меншовицьким духом, вони почали з'являтися. Навіть у Брянській больничній касі, звідки задовго перед цим всіх меншовиків-угодовців вибили, вони з'являються знову і посаду секретаря забрала, всім відома, розбещена меншовичка Боголюбова. Це був новий період ліквідаторського панування у больничних касах. Період цей тривав до Лютневої революції і далі“²⁾.

Цей факт і висвітлює те, чому оборонцям у перші дні пощастило зміцнитися де-не-де і серед індустріальних робітників, звідки як ми бачимо нижче, їх вибили більшовики. Цей факт пояснює нам, чому в Донбасі на всіх обласних конференціях рад робітничих депутатів, що відбувалися в першій половині 1917 року переважний вплив був меншовицький; він накладав певний відбиток на всі ухвали конференцій. Меншовики через те, що зберегли свій актив, а також за допомогою інтелігенції, що співчувала їхнім гаслам, захопили верхівки робітничих організацій, де вони і хазяйнували, доки їх не вибила звідти під керівництвом більшовиків та сама робітнича маса, від імени якої вони на цих конференціях говорили.

1) „Лет. Рев. 1923 г. № 2, стор. 145.

2) „Лет. Рев“, 1923 р. № 2, стор. 100 — 101.

Більшовики і меншовики про завдання профспілок між лютим і жовтнем

А як же угодовці-меншовики визначали завдання профспілок в цей дожовтневий період? Стоячи на тому погляді, що лютнева революція є закінчена буржуазно-демократична революція, переростання якої на революцію соціалістичну неможливе, меншовики обмежили завдання спілок після лютого економічною боротьбою і до того тільки в рамках капіталістичного ладу. Вони демагогічно обстоювали „неутралізм“ профспілок, домагаючись відриву профспілок від партії більшовиків і підпорядкування їх меншовицькій політиці. Бувши на погляді оборонності, вони закликали профспілки до „стриманої“ боротьби за „надмірні“ вимоги робітників і до компромісної тактики „Известия Харьковського Совета Рабочих Депутатов“ 1 червня 1917 року нагадують робітникам „про потребу зберігати спокій в ім'я врятування країни, в ім'я збереження завойованої революції“.

А доповідач меншовик Наумов—Гінзбург на пленумі Ради Робітничих Депутатів у Києві 18 березня на запитання про запровадження восьмигодинного робочого дня заявляє, що: „переоцінка пролетаріатом своїх сил може мати згубний наслідок—перехід буржуазії в контрреволюційний табір“. У такому дусі ухвалено резолюцію, яка говорить „про потребу обережності і стриманості під час запровадження восьмигодинного робочого дня“.

Таку саму угодовську тактику запроваджувало Одеське ЦБ профспілок. Воно відмовилося санкціонувати цілий ряд страйків підготованих спілками, бо за виразом голови Одеського ЦБ Лисянського у його програмній статті: „страйк треба вважати за крайній засіб боротьби робітників за задоволення їхніх справедливих вимог“. Те ж саме можна бачити і в Катеринославі серед металістів і залізничників. „Маса тут дуже хвилювалася і її також стримувала командна група профактиву так, що тут жодної забастовки значного характеру не було в першій половині 1917 року“¹⁾.

Одне слово, меншовики намагалися, як і раніш, перетворити профспілки на опору імперіялістичної буржуазії, намагалися поставити профспілки на службу справі „оборони батьківщини“, намагалися не до скинення, а до зміцнення капіталістичного ладу, всіма способами підтримувати профспілками буржуазний „тимчасовий уряд“.

Цілком іншу гостро протилежну позицію посіли більшовики. Залишаючись вірні своїй революційній марксистській ідеології, вони і після лютневої революції провадили ту саму боротьбу з імперіялізмом, ту саму кампанію проти імперіялістичної війни, яку вони завжди провадили, зокрема протягом років реакції в обстанові військового часу.

¹⁾ (Новополін, Бронштейн — Профдвижение на Днепропетровщине, стр. 18).

Мобілізація сил пролетаріату,—щоб він міг здійснювати свою роль гегемона в буржуазно-демократичній революції, в неминучому переростанні її в соціалістичну, для здійснення соціалістичної революції, для завоювання влади, для революційного виходу з війни—ось завдання, що їх поставила і виконала партія більшовиків.

У профспілках, фабзавкомах більшовики бачили могутні важелі зв'язку партії з масами, важелі організації мас для здійснення більшовицької програми, для революційного наступу на капіталістичний лад, щоб його зруйнувати.

Саме через це більшовики, організуючи робітничу масу для боротьби з підприємцями, висували гасло робітничого контролю над виробництвом, щільно ув'язували економічну боротьбу з політичною, з боротьбою проти всього капіталістичного ладу. Вже в квітневих тезах тов. Ленін так визначав наступну після лютого фазу революції: „Своєрідність поточного моменту в Росії становить перехід від першого етапу революції, що дав владу буржуазії через недостатню свідомість і організованість пролетаріату, до другого її етапу, що має дати владу до рук пролетаріату і найбільш розвинутих шарів селянства.“

Тоді як меншовики закликали робітничу клясу до коаліції з буржуазією, що неминуче повинно було привести до задушення революції, більшовики закликали робітничу клясу до нещадної боротьби з буржуазією, бачачи в цьому конечну умову дальшого розв'язування революції і перетворення її на революцію соціалістичну. Тоді як меншовики вважали розмах економічної боротьби за „максималізм“ і закликали до „стриманости“, рішуче виступаючи проти робітничого контролю над виробництвом, більшовики оцінювали цей розмах, як неминучий етап до дальшого поглиблення революції, і додавали всіх зусиль, щоб стати на чолі його, скерувати цей розмах в організоване річище, ще більше поширити його, прискорити переростання економічних сутичок на політичні, на базі ростучого революційного піднесення прискорити визрівання передумов революційної кризи, наближення рішучих боїв робітничої кляси за владу, за диктатуру пролетаріату.

Організаційне будівництво профруху. Профспілки і фабзавкоми

В перші ж дні по-лютневій революції Україна вкрилася густою мережею Рад робітничих і салдатських депутатів, що стали потім (у Жовтні) органами пролетарської диктатури.

Також швидко відбувалося бурхливе зростання профспілок у процесі розгорнутої після лютого економічної боротьби. Профспілки були щільно зв'язані з радами робітничих депутатів, їхні функції часто перепліталися. Ради робітничих депутатів

через свої відділи праці в чималій мірі виконували основні функції міжспілкових об'єднань (сприяння спілкам в економічній боротьбі, організація нових спілок, посередництво при конфліктах тощо).

Профспілки, що були на Україні в першій половині 1917 року, будувалося, як і в усій країні, ще в основному за цеховим принципом. В Києві було 45 профспілок, в Харкові 54, стільки ж у Катеринославі, але особливо великий цеховий поділ був в Одесі. Взагалі, як можна встановити за матеріялами, що збереглися, на Україні в цей період число різних профспілок доходило до 150.

В той же час, однак, все більше зростало значення виробничого принципу. Логіка клясової боротьби щодалі більше збивала лави пролетаріату, насамперед індустріяльного пролетаріату (гірники, металісти).

Чимала неузгодженість є і при визначенні профспілками своїх завдань. В той час як одні спілки в своїх статутах підкреслюють революційно-клясові завдання, інші ставлять перед собою завдання вузько-цехові. Спілка металістів в Одесі ставить перед собою завдання: „розвивати клясову самосвідомість, організувати клясову боротьбу своїх членів, підносити культурний, моральний і політичний рівень поліпшувати соціально-економічне становище їх“. Далі згадується, що „спілка організує страйки, бойкот і керує ними“. У протилежність цьому статут „професійної спілки торговельної фльоти“ не говорить ні про клясову боротьбу, ні про організацію економічної боротьби. В § I цього статуту цієї спілки говориться, ще „спілка має за мету обопільний взаємний контроль над моральністю своїх членів, культурний розвиток, соціальне і економічне поліпшення побуту своїх членів, а також охорону природних і недоторканих прав людини: волю, безпеку і опору гнітові“.

Спілка суднобудівельників, механіків і радіотелеграфістів, торговельної фльоти, крім захисту правових і професійних інтересів своїх членів ставить собі за мету: „сприяти розвиткові і розгортанню російської торговельної фльоти, ставлячи і опрацьовуючи питання, що стосуються мореплавства“.

А за статутом одеської спілки українців-учителів: „спілка розробляє питання, зв'язані з націоналізацією виховання і вчення на Україні; закладає в Одесі курси українознавства, закладає потрібні для вчителів інституції: бібліотеку—читальню, музей, уряджає лекції, виставки, дитячі вечірки та ін.“

Ні про який захист професійно економічних клясових інтересів у статуті не згадується. Статут цей передбачає ще і почесних членів і членів змагальників, а це ще раз свідчить про антипролетарський дрібнобуржуазний характер цієї спілки.

Десятки й сотні знову організованих профспілок намагалися до об'єднання, координування своїх дій. Цей процес відбувався по двох лініях. Поперше, утворювалися міжспілкові організації, а до них щодалі більше відходили функції відділів праці Рад

депутатів щодо керівництва профспілками. Наприклад, у Києві вже з перших днів післялютневої революції було Центральне Бюро профспілок. До революції воно було в підпіллі. У решті міст України бюро профспілок організувалися куди пізніше (у Дніпропетровському і в Одесі лише у травні).

Чи зуміли ці ЦБ профспілок забезпечити революційно-класовий зміст у профспілковій роботі—про це ми скажемо нижче.

Подруге, стягання сил профруху йшло по лінії утворення центральних спілкових сб'єднань, що охоплюють робітників і службовців у рамках не тільки окремих професій, міст і районів, але і цілих галузів промисловості у маштабі всієї України.

Було утворено, щоб протистояти об'єднанням гірнопромисловців, заводовласників металюргів і т. п., обласні об'єднання спілок.

Обласну профспілку гірноробітників організовано на обласній конференції профспілок 3 жовтня 1917 року в Харкові. Це була перша обласна профспілкова конференція. 9-го жовтня 1917 року обласна конференція металістів у Харкові обрала Південно-російське обласне бюро Всеросійської спілки металістів. За металістами і гірниками йшли інші категорії робітників і до моменту жовтневого перевороту на Україні була ціла низка центральних (переважно виробничих) профспілкових об'єднань. Це були перші кроки процесу централізації профспілок і перемоги виробничого принципу, який закінчився лише на першому всеукраїнському з'їзді профспілок у квітні 1919 року.

Поруч з організацією профспілок відбувалося і стихійне зростання фабрично-заводських комітетів. На Україні, як і в Росії, фабрично-заводські комітети, щільно зв'язані з робітничою масою, під керівництвом здебільшого більшовиків, відіграли величезну роль не тільки в економічній, але і в політичній боротьбі, боротьбі за диктатуру пролетаріату. У багатьох місцях (наприклад, у Донбасі) фабзавкоми утворювалися навіть раніше від профспілок. По багатьох містах, де раніше, а де пізніше, утворюються центральні ради фабзавкомів, які рівнобіжно з Ц. Б. профспілок також відіграють роль керівних центрів профспілкового руху.

Як і в Росії, на Україні утворюється своєрідне роздвоєння професійних організацій: на профспілки і фабзавкоми. Залежить воно (як ми це покажемо нижче) від гострих суперечностей між революційними фабзавкомами і меншовицькими угодовськими верхівками чималої частини профспілок і ЦБ профспілок.

Економічна боротьба між лютим і жовтнем

Це роздвоєння позначається і на тій економічній боротьбі, що розгорнулася після лютневої революції. Страйкова боротьба широких мас пролетаріату, що намагалися використати добутки своєї перемоги над самодержавством розпочалася вже у пер-

ші тижні після скинення царату, часто-густо ще до утворення профспілок. Більшовицькі гасла, кинені в масу, остання швидко сприймала і перетворювала в життя, не зважаючи на великий опір всіх контрреволюційних угодовських елементів.

Під впливом більшовиків основні маси промислових робітників встановлювали явочним порядком восьмигодинний робітний день, не зважаючи на заперечення меншовиків, що обстоювали запровадження його законодавчим порядком. Гасло восьмигодинного робітного дня стало загальним революційним гаслом всієї робітничої маси і навіть самі промисловці, капіталісти не наслідувались (спочатку, звичайно), протичинити запровадженню цього гасла в життя.

Питанням про збільшення заробітної плати був другий основний стимул боротьби. Робітники боролися також за участь спілок в прийманні і звільненні робітників, за скасування надурочних робіт, за поліпшення санітарно-технічних умов праці. Угодовці цю боротьбу саботували.

В цій боротьбі зокрема велика була роль фабрично-заводських комітетів. Ця роль щодалі більше зростала в міру наближення Жовтня, в міру зростання впливу більшовиків. Запровадження явочним порядком восьмигодинного робітного дня здійснювали саме революційні фабзавкоми, не зважаючи на опір реформістської профспілкової верхівки (Київ, Катеринослав).

Фабзавкоми, на підприємствах провадили жорстоку боротьбу не тільки за економічні вимоги робітників, але і за робітничий контроль над виробництвом, щільно поєднуючи гасло робітничого контролю з гаслом боротьби за владу рад. Фабзавкоми через утворювані ними контрольні комісії брали на облік сировину, матеріали і вироби, контролювали фінанси і дії адміністрації.

У другій половині 1917 року в міру наближення до жовтневих боїв, в міру зростання впливу більшовиків загострювалася і боротьба з підприємцями. На рішучі виступи робітників, на підхоплене масою більшовицьке гасло робітничого контролю підприємці відповіли масовим закриттям підприємств. Наприклад, у Донбасі на початку вересня 1917 року закрито 200 шахт і викинуто на вулицю близько 100.000 робітників. Але що більше зростав саботаж підприємств, які закривали заводи, затоплювали шахти, намагалися безробіттям і голодом (як Саїцин і фон-Дитмар в Донбасі) зламати революційне піднесення, то ширша і рішучіша ставала революційна відсіч фабзавкомів. Безпосередньо перед Жовтнем фабзавкоми, спираючися на червону гвардію, почали прямо захоплювати окремі підприємства.

У боротьбі проти заглиблюваної революції, на захист хисткого капіталістичного ладу, на захист зиску заводо власників і фабрикантів активно виступали весь цей період меншовицькі верхівки профспілок. За яскравий приклад може бути великий конфлікт робітників Донбасу з гірнопромисловими магнатами. Цим кон-

фліктом керували меншовики. Справа була про запровадження загального нормального тарифу для всіх підприємств Донбасу. Тариф цей опрацювала робітничка секція Південно-російської конференції Рад робітничих депутатів з участю представників від профспілок і фабзавкомів. Ця конференція відбулася 2-го травня 1917 року в Катеринославі. В цьому першому в часі тарифі був цілий ряд дуже важливих для робітників вимог. Ці вимоги подано промисловцям. Промисловці, прикриваючись „патріотичними“ міркуванням і „інтересами батьківщини“ відмовлялися задовольнити основну вимогу робітників—підвищення зарплати. Промисловці галасували, що підвищення зарплати, що його вимагають робітники, спричиниться до „загибелі промисловости“.

А проте за власним визнанням меншовиків вимоги робітників були дуже скромні і зовсім не відповідали голодному прожиточному мінімумові, бо замість потрібних 12 карбованців на день робітники вимагали тільки 4 крб. Однак, ці більш, ніж скромні, вимоги магнати капіталу не задовольнили.

Керівники цього конфлікту—меншовики замість того, щоб закликати робітничі маси Донбасу до рішучих дій, пропонували їм терпляче вичікувати розв'язання конфлікту в Петрограді, куди його перенесено за згодою сторін.

Але цей конфлікт до перемоги Жовтня так і не був розв'язаний. Промисловці і далі опиралися, а меншовицький обласний виконавчий комітет на цю поразку робітників відповів лише відозвою до цих робітників, де говорилося, що „тепер во ім'я порятунку країни, в ім'я збереження завоювань найбільшої в світі російської революції треба зберігати могутній напружений спокій“.

Отже, перші кроки донецького пролетаріату в боротьбі за задоволення його справедливих вимог наразилися на єдиний фронт супротивника, починаючи з представників буржуазії і кінчаючи представниками угодовських „соціалістичних партій“, що претендували на керівництво в цій боротьбі.

У першу половину 1917 року в Донбасі більшовики ще не встигли вирвати цілком ініціативу з рук меншовиків, що чинили від імени рад робітничих депутатів і прикривалися їхнім авторитетом. Але під впливом більшовицьких організацій на місцях робітники не лишалися спокійні і, попри обласну раду робітничих депутатів, вони самі за своєю ініціативою домагалися задоволення своїх вимог. Наприклад, за період березень-грудень тимчасовий комітет донецького басейну зареєстрував до 150 великих конфліктів на самих тільки кам'яновугільних підприємствах і то, це тільки ті конфлікти, які ліквідовано за допомогою донецького комітету і сюди не ввійшли багато конфліктів, що їх ліквідували місцеві конфліктні органи при місцевих радах робітничих депутатів і профспілках. Характеристично те, що дві третини цих конфліктів припадає на вересень-листопад, тобто період напередодні Жовтневої революції та під час її.

Отже, робітники Донецького басейну не наслідували радам

патріотів-оборонців. Роллю фабзавкомів у цьому ми висвітлили вже вище. Поволі, звільняючись від меншовицької отрути, робітники Донбасу в момент Жовтневої революції стали за найкращих її бійців.

Коли у важкій індустрії не пощастило досягти обопільної згоди, то в інших галузях промисловости, а також у дрібних і середніх підприємствах метальо-обробної промисловости під керівництвом фабзавкомів і революційних профспілок ще задовго до Жовтня досягнуто низку поліпшень, при чому низові осередки зчаста виявляли велику ініціативу і рішучість.

Свою історичну місію—буржуазної агентури в радах робітничої кляси, суть якої гальмувати, зривати революційну боротьбу пролетаріату, меншовики, есери і т. п. активно виконували і на цьому етапі (між лютневою і жовтневою революцією).

Під киреєю демократичних ілюзій, прикриваючися соціалістичними фразами, і за підтримкою величезної армії буржуазної інтелігенції, вони оволоділи було Радами робітничих депутатів і верхівками профспілок і кілька місяців провадили в них свою тактику присипляти робітничі маси, тактику руйнування революційного руху мас.

Третя Всеросійська конференція профспілок (липень 1917 року), де меншовики мали невелику більшість (голосами переважно неіндустріальних профорганізацій), пощастило протягти резолюцію про підтримку тимчасового уряду, про недоцільність робітничого контролю. Робітничий контроль меншовицькі пройдисвіти пропонували підмінити „державним контролем“, тобто дати право капіталістам самим себе контролювати через органи своєї ж буржуазної державної влади.

Меншовики і керована від них верхівка профспілок всіма способами боролися з робітничим контролем, що його здійснювали знизу маси під керівництвом більшовицьких фабзавкомів.

Проти зрадницької угодовської тактики меншовиків у профрусі, зформульованої на третій всеросійській конференції профспілок, більшовики проводили тактику так зформульовану резолюцією VI з'їзду РСДРП (більшовиків) у липні 1917 року:

„Профспілки, щодалі більше втягаючися логікою подій у боротьбу за соціалізм, повинні в усіх своїх виступах керуватися принципами послідовної класової боротьби, енергійно і пляномірно обстоювати загальні інтереси робітничої кляси, відкидаючи всякі спроби звузити профрух і підпорядкувати його інтересам війни і панівних кляс“.

Профспілки України в боротьбі за Жовтень

З кожним місяцем, що минав після Лютневої революції робітнича маса і широкі шари трудящого селянства наочно переконалися в брехливій соціальній демагогії меншовиків, есерів

і т. п. На своїй шкурі робітнича кляса відчувала і тягар війни, що далі точилася, і широкий наступ знахабнелих підприємців, що почали ліквідувати в окремих підприємствах восьмигодинний робітний день та інші вимоги робітників, що вони їх раніш задовольнили. Щомісяця маси трудящих на власному досвіді переконувались у правоті більшовиків, які енергійно організовували боротьбу мас, щоб зламати капіталістичний лад.

Обдурена меншовиками чимала частина робітників Донбасу і Катеринославу довго чекала задоволення своїх вимог і нічого не дочекалась. Настало розчарування, і маса повернулась спиною до меншовиків. У цілому ряді спілок по окремих містах більшовики зовсім витиснули меншовиків ще в першій половині 1917 року, як, наприклад, у цілому ряді спілок металістів, залізничників, гірників, кравців та інших. Цей відхід від меншовиків прискорився у другій половині 1917 року.

У цілому ряді районів у Донбасі, як у Макіївському, Юзовському, більшовики в цей період мали вже переважний вплив. Коли в першій половині 1917 року деякі правління спілок металістів і залізничників були здебільша меншовицькі, то у другій половині майже скрізь переважний вплив мали більшовики, але більшість Центральних Бюр профспілок, не зважаючи на великий перелам у багатьох окремих спілках, все ще були під впливом меншовиків. Однак, це зовсім не означало, що вони відбивали настрої робітничої маси. В Катеринославі профрада залишалася до приходу радянської влади угодовська, хоч на більшовицькій позиції стояли вже спілки металістів і залізничників, що являли основні робітничі маси цього великого промислового центру. Але кращій показник того, як меншовики, закріпившись в Ц. Б. профспілок, зовсім не відбивали настроїв робітничої маси є вплив більшовиків на ФЗК, що про них ми вже вище писали. Фабзавкоми щільно зв'язані з робітничою масою, нею обрані були справжньою цитаделею більшовізму.

Ради фабзавкомів у другій половині 1917 року були скрізь за підпору більшовиків, провадили активну боротьбу за Жовтень тоді, як ради профспілок, за винятком київської, боролися проти Жовтня, проти гасла „Вся влада радам“.

На липневі виступи петербурзького пролетаріату тільки київська рада (Ц. Б.) профспілок, під керівництвом більшовиків, виразила своє співчуття петербурзькому пролетаріатові у спеціальній резолюції, де висловилася проти коаліційного уряду і вимагала переходу влади до рук революційної демократії через утворення однорідного соціалістичного уряду відповідального перед радами і яке б не зупинялося перед встановленням диктатури революційного пролетаріату.

Тільки київська рада профспілок виразила своє негативне ставлення до так званої московської демократичної наради і на знак протесту проти неї організувала загальний страйк, де брало участь до 22.000 чоловіка.

Одеська профрада на липневі події зовсім не реагувала, а московську нараду схвалила. Коли настали жовтневі дні і петербурзькому пролетаріатові пощастило захопити владу, то знов таки тільки більшовицька київська рада профспілок вкупі з ФЗК і Радою робітничих депутатів ухвалила резолюцію про підтримку петроградського пролетаріату. 10 листопада загальні збори київської ради профспілок більшістю 22 проти 4-х і при 4-х, що утрималися, ухвалили резолюцію, яка вітає Раду Народніх Комісарів і заявляє, що єдине джерело влади в Росії є Всеросійський з'їзд рад робітничих і салдатських депутатів. А меншовицька одеська рада профспілок визнає „захоплення влади петроградською радою проти більшості демократії згубним для справи революції“.

У харківській раді профспілок переважний вплив мали меншовики-інтернаціоналісти; вірні меншовицької ідеології вони також по суті проповідували стриманість і поміркованість і маскували тільки „лівими“ фразами свою угодовську позицію. Катеринославська рада профспілок, що не порвала ще з меншовиками, в резолюції заявляє: „Спілкам треба почати активну боротьбу проти громадянської війни за повернення до заповітів перших днів (лютневої революції), за скликання установчих зборів, які в грозний час, що його переживає наша революція, можуть її врятувати і врятувати промисловість, молоді республіку і її головного оборонця — робітничий рух, що його забиває внутрішня хвиля стихійно анархічного припливу“.

Взагалі за винятком Києва і Полтави по всіх містах України до моменту жовтневого перевороту ради профспілок були (відверто або приховано) проти Жовтня.

Ці профспілкові верхи однак не відбивали волі низів. Спілки металістів у всіх містах України до моменту Жовтневої революції були за головну підпору більшовиків і під більшовицьким керівництвом працювали всі організовані вже тоді ради фабрично-заводських комітетів.

Характеристичний показник більшовизації основних кадрів робітників Харкова у другій половині 1917 р. є організація червоної гвардії на заводах, проти чого завжди виступали меншовики.

„Скрізь по заводах“, пише у своїх спогадах тов. Мариниченко, „відбувалися військові вправи. Весело і дружно йшло навчання на заводах, де старі робітники розважали молодих своєю неповороткістю, але все ж не хотіли відставати від них; майже на кожному заводі в цей час вже був маленький загін“.

Наскільки харківська рада профспілок тоді вже не відбивала настрою робітничої маси показують перевибори до рад робітничих депутатів, що були у серпні „По робітничій курії, пише Н. Попов у своїй статті — „Революційні події в Харкові“, від червня 1917 року до грудня 1917 року, де боротьба йшла між більшовиками і меншовиками, меншовики зазнали поразку. Всі великі заводи і майстерні послали величезну більшість

більшовиків". А проте співвідношення партійних сил у профраді не змінилося. Незмінно залишилися ті самі 10—12 чоловік, що весь час голосували за резолюцію більшовиків. Але в тім і річ, що ці 10—12 голосів були голоси основної маси індустріального пролетаріату—металістів, залізничників, будівельників та інших.

Так само і катеринославська рада профспілок не відбивала настрою основної маси пролетаріату. Металісти в Катеринославі на зібранні ради робітничих депутатів 24 жовтня голосували за більшовицьку резолюцію про негайний перехід влади до рук рад, а коли рада профспілок ухвалила резолюцію проти радянської влади, то металісти, відколовши від ЦБ цілий ряд індустріальних спілок взяли на себе ініціативу скликання конференції правлiнь професійних спілок для організації нової більшовицької профради, зміни її статуту і форм представництва.

Загальні збори Дніпровського заводу закликають усіх робітників згуртуватися довкола радянської влади, а загальні збори Брянського заводу ухвалили напружити всі сили, щоб підтримати червоний Петроград і вирішили розпочати формувати червону соціалістичну армію. У Юзівці робітники заводу Новоросійського Т-ва вітають революцію петроградських робітників і салдатів, що скинули гніт капіталізму і передали владу радам робітничих, салдатських і селянських депутатів.

Жовтневий переворот зустрів гарячий відгук серед гірників. На цілому ряді зборів, як наприклад, на копальнях Південно-російського товариства, на Чистяківській копальні ухвалюють резолюції, що вітають радянську владу.

В Успенсько-Ольхівському районі на конференції районної спілки гірників, де було 28 делегатів від 10.000 гірників ухвалено резолюцію про підтримку радянської влади. Аналогічні резолюції за свідченням т. Магідова, що с'їздив тоді Донбас, ухвалювано на багатьох інших копальнях.

Активну участь у боротьбі за Жовтень брали і залізничники. Коли в першій половині 1917 року серед них був ще великий вплив угодовських партій, то різкий перелам у їхньому настрої на підтримку гасел більшовицької партії відбувається у другій половині 1917 року. Коли квітневий з'їзд залізничників Катерининської залізниці ухвалив оборончеську резолюцію, то делегатський з'їзд цієї самої групи залізничників, що відбувся в жовтні 1917 року схвалив призначення на комісара залізниці робітника-більшовика. В раді залізничники голосували за резолюцію про негайний перехід влади до рук рад.

Аналогічні резолюції залізничники ухвалювали в Одесі, Києві, Харкові. На Всеросійському надзвичайному залізничному з'їзді, де угодовських елементів, що підтримували установчі збори була більшість, 7 з 10 делегатів від Катерининської залізниці голосували вкупі з прибічниками радянської влади.

Роля залізничників була зокрема велика в боях проти різних контрреволюційних загонів. Боротьба тоді переважно відбувалася

вздовж колій залізниці і від участі залізничників часто залежав результат бою. Залізничники скрізь брали активну участь в боях проти контрреволюції за підтримку радянської влади.

Харківському червоноармійському загонові тільки за допомогою залізничників пощастило в грудні 1917 року прогнати гайдамаків і захопити станцію Лозову. Серед загонів, що здобули Київ, був також загін червоногвардійців залізничників в 190 чоловіка. В Одесі залізничники брали активну участь у рішучому бою з гайдамаками. Можна було б навести багато фактів, що свідчать за активну участь багатьох інших індустріальних спілок в боротьбі за жовтень (кравців, чинбарів, будівельників, харчовиків тощо).

З цього короткого зовсім неповного огляду ми бачимо, що основні кадри індустріального пролетаріату — металісти, гірники, а також залізничники, хеміки, чинбарі, кравці та інші, не зважаючи на окремі виступи проти жовтневого перевороту в більшості своїй не тільки співчували жовтневому переворотові і всіма способами підтримували його, але й брали в ньому безпосередню активну участь. Тут більшовики знайшли добрий ґрунт для пропаганди своїх ідей. Тут виковувалось зброю для боротьби з контрреволюцією, тут утворювались бойові червоні дружини для захоплення та захисту робітничої влади.

Все це, звісно, не випадково, бо робітники на заводах, фабриках і навіть дрібних майстернях дужче відчували силу капіталу, більше, ніж вся решта маси, зазнавали шкоди від розпочатого у другій половині 1917 року саботажу капіталістів, від більшої в цей період господарської розрухи. Досить пригадати про масове закриття копалень, заводів і фабрик у Донбасі та в інших промислових районах, про широку страйкову хвилю по всіх містах України, про широкий наступ капіталу, що намагався позбавити робітника не тільки економічних, але і політичних завоювань. Досить зважити все це, щоб зрозуміти причини глибокого тереламу в настрої індустріального пролетаріату у жовтні.

В обстанові загостреної класової боротьби заклик меншовиків і есерів до коаліції з Мілюковим і Рябушинським, до „громадянського миру“, до „стриманості“, до „обережності“ в економічній боротьбі не могли мати відгуку в робітничій масі, яка рвалась до бою, відвернувшись від зрадників робітничої кляси.

Також не випадково, що за меншовиками йшли в цей період спілки торговельно-промислових службовців, вчителів, медперсоналу тощо, щільно зв'язаних з дрібною буржуазією, що найбільше боялася громадянської війни і боролася проти більшовиків.

Серед цих кадрів неіндустріальної праці виступи на захист жовтневого перевороту становили винятки і у величезній своїй більшості ця вся майже маса була ворожа жовтневому переворотові. Величезні зусилля були потрібні в дальшому більшови-

кам, щоб відірвати ці маси від угодовців, за підпору яким вони були до кінця громадянської війни.

Але основні кадри індустріального пролетаріату, що на всіх етапах робітничого руху мав провідну роль, в період Жовтневої революції були на своєму революційному посту і не зважаючи на окремі вагання і хитання в перші місяці після лютого, що залежали від труднощів боротьби за пролетарську революцію, стали безповоротно на бік революції, не кидаючи бойових позицій в громадянській війні до остаточної перемоги радянської влади на Україні.

У вирішальних промислових районах Росії жовтневі бої закінчилися перемогою пролетаріату.

Завоювання пролетарської диктатури було не кінець, а початок нової смуги громадянської війни, довгої і упертої, де боротьба йшла вже за збереження здобутої пролетарської влади. Мільйони робітників і селян провадили криваві бої на захист вже перетвореної в життя радянської влади.

На Україні боротьба за Жовтень відбувалася у складнішій обстанові. Пролетаріатові України треба було боротися не тільки проти буржуазної і дрібнобуржуазної ідеології російських кадетів, меншовиків і есерів, але ще боротись проти дрібнобуржуазної ідеології українських кадетів, українських так званих соціалістичних партій, що мали в Центральній раді свій політичний орган, який об'єднував увесь цей український націоналістичний рух. У Центральній раді були спроби захопити владу на Україні, щоб встановити українську національну республіку, само по собі зрозуміло не радянську, не соціалістичну, а буржуазну. Ще до жовтневого перевороту в Росії Центральна рада була в опозиції урядові Керенського, зрозуміло не в загально-політичних питаннях, а лише з національного питання. Вона поставила перед тимчасовим урядом спочатку зовсім скромну вимогу, що зводилась до українізації нижньої, середньої та вищої школи на Україні і до несміливої заяви про автономію України. Тов. Ленін вважав ці вимоги за надто скромні і більшовики були тоді єдиною революційною партією, що визнала за Україною право на самовизначення. Так Ленін тоді писав: „Проклятий царат зробив з великоросів катів українського народу, всяк живлючи в ньому ненависть до тих, хто забороняв навіть українським дітям говорити й вчитись рідною мовою. Революційна демократія Росії, коли вона хоче справді бути революційною, справді демократією, повинна порвати з цим минулим, повинна повернути собі, робітникам і селянам Росії, братську довіру робітників і селян України. Цього не можна зробити без цілковитого визнання прав України, в тому числі права на вільне відділення“.

Таким чином, коли угодовські партії були солідарні з великодержавною політикою „Тимчасового уряду“, більшовики, вустами Леніна, дали таке формулювання національної політики на

Україні, про яке не насмілювалась говорити Центральна рада. Лише в першому універсалі вимоги Центральної ради були сміливіші. Тут ми знаходимо вже заяву про те, що український народ сам повинен поряdkувати своєю долею.

Зрозуміло ці вимоги відхилив Тимчасовий уряд, не зважаючи на те, що в універсалі підкреслювалось, що тут не йдеться про відділення України від Росії. Лише після того, як Центральна рада змобілізувала широкі військові українські частини, що підтримали ці вимоги на своєму спеціальному військовому з'їзді, де були репрезентовані до півтора мільйона українських салдата, Тимчасовому уряду довелося зважити на цю силу і він пішов на погодження з Центральною радою. Це погодження зводилось до того, що створений при Центральній раді секретаріат, визнали органом Тимчасового уряду на Україні, а до Центральної ради включили представників лєберальних і угодовських партій, що повинні були там репрезентувати національні меншости що живуть на Україні. Після згоди з Тимчасовим урядом Центральна рада була солідарна з ним по всіх основних питаннях загально-політичного характеру і зокрема в питанні про боротьбу з більшовиками. Вона також протиставляла гаслові більшовиків „Вся влада радам“ буржуазне гасло „всенародної влади“, але з націоналістичним забарвленням.

До Жовтневої революції Центральна рада, бувши в опозиції урядові Керенського, залишаючись неутральною в рішучій боротьбі проти нього більшовиків, прикриваючись революційними соціалістичними фразами, виступаючи як „борець за національне визволення України“, могла ще використовувати обдурені маси працюючого селянства і українських армійських частин, хоч у робітничій масі вона вже й тоді не мала підпори.

Опираючись на ошукану частину селянства, а також на деякі українські армійські частини, Центральна рада в жовтні прийшла до влади, звівши на нівець злобуту київським пролетаріатом перемогу над збройними силами Тимчасового уряду в Києві. Однак, незабаром після цього буржуазно-куркульська Центральна рада, що розпочала у спілці з донською білогвардійщиною боротьбу проти радвлади і виявила свою неспроможність не тільки розв'язати, але й поставити проблеми знищення не тільки соціального, але й національного гніту, обурила проти себе ж селянські і армійські маси, на які вона спиралася і незабаром вони її скинули.

В наслідок низки сутичок у різних центрах України між Центральною радою і повсталими проти неї робітниками і найбіднішим селянством, керованими партією більшовиків, на Україні відновлено радянську владу.

Жовтневий переворот різко змінив співвідношення сил на користь робітничої класи. Промисловість, правда, не була ще націоналізована і підприємців ще не вигнали з підприємств, але

підприємства вже було взято під пильний контроль робітників. Під контролем робітників і в цілком новій обстанові підприємці від рішучого наступу перейшли до оборони, одним з головних методів якої був саботаж.

Під тиском рішучого на всьому фронті пролетарського наступу, підтриманого примусом радвлади, підписані були колективні умови між спілками гірників і вуглепромисловцями, спілкою металістів і заводовласниками (Сометалл¹), спілкою цукровиків і цукроварневласниками і т.д. За ці кілька місяців існування радянської влади робітнича маса (і не сама тільки вона) відчула силу пролетарської революції і значення пролетарської диктатури для захисту інтересів робітничої класи і всіх трудящих.

Профспілки в боротьбі з українською контрреволюцією. Гетьманщина

Розгромлена силами більшовізму Центральна рада незабаром повернулася на Україну на багнетах австро-німецького імперіялізму.

За короткий час її панування (аж поки її скинули ті самі австро-німецькі багнети) до послуг підприємців були не тільки багнети окупантів, але і гайдамацькі курені. Відбувався масовий розгром профспілок, фабзавкомів, всіх революційних організацій. Підприємці диктували свою волю послабленій і тимчасово розбитій робітничій класі.

В „замиреній“ країні знахабнілий австро-німецький імперіялізм незабаром розганяє замаскованих „демократів“ Центральної ради і утворює як своє послухне знаряддя відверто чорносо-тенний буржуазно-поміщицький уряд „Української держави“ на чолі з ясновельможним гетьманом Скоропадським.

Під захистом інтервентів, ще ширше, ніж при Центральній раді іде розгул білого терору, знищення всіх завоювань революції.

„Перші ж дні окупації позначилися тим, що били робітників, безперестанно ганялися за більшовиками і під цією нагодою робили труси на заводах у приміщеннях профспілок, в таких умовах не тільки довелося тікати з міста всім більшовикам з активу профробітників, але і просто революційно настроєним профробітникам“.

Так описується становище в Катеринославі. Так було і с.різь. Більшовики, що не відійшли з Червоною армією, а залишені для підпільної роботи, могли тільки з глибокою підпілья впливати на професійний рух. Легально у профспілках могли працювати тільки меншовики, яких контрреволюція вважала за лояльних і тому їх не займали, принаймні першим часом. З ними,

1. Сометалл — спілка (союз) металургійної промисловости Донецького басейну.

як ми далі побачимо, навіть загравали, справедливо вважаючи, що їх можна використати для боротьби проти більшовиків.

За визначенням навіть меншовиків, що тоді працювали, перспективи для спілкової роботи були найсумніші. „Спілка металістів, пишеться на сторінках меншовицького органу, що тоді виходив („Вестника Екатеринославского совета профсоюзов“), переживає найсерйозніший важкий момент за весь час свого існування. Ми не говоримо про ті політичні завоювання, що їх крок за кроком віднімають. Але промисловці намагаються відняти навіть всі економічні завоювання робітничої класи“.

Перед робітничою масою України на всю широчінь виростало завдання — скинути окупаційну владу. Цьому основному завданню, вважали більшовики, треба було підпорядкувати всю роботу профспілок. Був утворений на Таганрозькій партійній нараді (квітень 1918 рік) перший всеукраїнський більшовицький центр¹⁾.

Навпаки, меншовики вважали, що радянська влада рано чи пізно має відступити місце буржуазному урядові тієї чи тієї формації і що утворена тепер на Україні влада, хоч яка б реакційна вона була тепер, є реальний вираз наявних у даний момент співвідношень класових сил, до якої має припасовуватися робітнича класа. Припасовуватися, підлягати, а не боротися — така була позиція меншовізму. Ця позиція, що відверто виявилася зокрема на скликаній меншовиками першої всеукраїнської конференції профспілок (травень 1918 року) означала по суті підтримку гетьманщини (як раніше і Центральної ради), підле низькопреклонство перед чоботом німецького імперіялізму, шалену боротьбу проти пролетарської диктатури.

На цій конференції угодовці з цілком зрозумілих причин (легальність, протекція влади) мали переважну більшість. Все ж комуністична фракція в умовах білого терору зуміла об'єднати до 70 чоловіка (8% делегатів) і виступала як єдине суцільне комуністичне ядро, рішуче борячись проти контрреволюційної меншовицької більшості. Основне питання, що навколо нього загострилася боротьба на цій конференції, це було питання про поточний політичний момент. Більшовики завдання конференції бачили в тому, щоб змобілізувати широкі маси на скинення контрреволюційної влади, а тому вони вимагали, щоб питання про поточний момент було перше питання в порядку денному конференції, показуючи цим, що всю решту завдань спілок треба підпорядкувати цьому основному політичному завданню.

А меншовики, що поставили хрест над революцією, бачили центр ваги праці конференції не в організації боротьби робітничої класи України проти окупантів, а в опрацюванні методів „органічної праці“ профспілок у рамках наявної контрреволюційної влади, а тому вони обстоювали, щоб питання про полі-

1) Організаційне бюро для скликання конференції партійних організацій комуністів більшовиків України. У липні 1918 року відбувся перший з'їзд КП(б)У.

тичний момент пересунути до кінця, розраховуючи може на те, що до цього питання конференцію закриють і можна буде зовсім обминути обговорення такого склизького для меншовиків питання.

А що меншовицька більшість конференції відхилила пропозицію більшовиків, то більшовики подали таку заяву:

„Ми вважаємо, що недоцільно тепер опрацьовувати законопроекти з робітничого законодавства, коли реакційний уряд запроваджує свою політику. Ми вважаємо, що, принаймні, злочинно прищеплювати масам надії на можливість при співвідношенні сил, що утворилися, домогтися вигідних для робітників колективних договорів або сприятливого робітничого законодавства. Ми продовжуємо вірити у швидкий наступ соціальної революції, коли пролетарят сам творитиме свою політику. А тому ми відмовляємося від роботи у всіх секціях, крім організаційної“.

Коли конференція почала обговорювати поточний момент, розходження між більшовиками й меншовиками виявилось різко.

Меншовики гаслові „боротьба за владу рад“ протиставили гасло за „демократичну республіку“. Як вони збиралися „боротися“ яскраво свідчить резолюція, що її ухвалила меншовицька більшість. Резолюція констатує, що „професійному рухові на Україні загрожує тепер величезна небезпека від буржуазно-поміщицької реакції, що перемогла за допомогою чужоземних багнетів, що зазіхає на всі політичні, економічні й національні здобутки революції“. Проте, замість закликати робітничу масу до підтримки більшовицьких організацій, що готували збройне повстання проти всього режиму, резолюція обмежилася лише протестом проти гетьманського перевороту і рекомендувала профспілкам „всю енергію робітничої кляси скерувати на те, щоб зберегти й зміцнити клясову організованість, щоб стійко боронити революцію, щоб нагромаджувати сили й підтримувати бадьорість і солідарність“. Професійним спілкам пропонували „бути надзвичайно обережними в питанні про такі масові виступи, які в разі невдачі за обставин воєнно-окупаційної диктатури й соціально-політичної реакції можуть спричинитися до розгрому робітничої кляси і її професійних організацій“¹⁾.

Позиція фракції комуністів на цій конференції відбила фактично погляди комуністичної партії України, що була утворена на таганрозькій нараді у квітні 1918 року.

Ухвалена на нараді комуністичної фракції резолюція давала правильну оцінку тодішньому співвідношенню соціально-політичних сил на Україні і вказувала на революційну боротьбу ро-

¹⁾ Резолюція ухвалена I всеукраїнською конференцією.

бітничих та працюючих селянських мас, що тоді зростала, на неминучість революційної боротьби під гаслом: „Вся влада радам“. Так само і в питанні про тактику економічної боротьби погляд комуністичної фракції був різко протилежний поглядіві опортуністичної більшості конференції.

Меншовики, визначаючи тактику економічної боротьби, вказували на те, що лютнева буржуазно-демократична революція нібито дала робітничій класі максимум досягнень у галузі поліпшення її матеріяльного становища і що дальші вимоги на даній час у зв'язку з загальною руїною, мовляв, неможливі.

Отже, меншовики, вважали що тактика боротьби має бути оборонча. „Вважаючи на загальні тяжкі умови господарського життя та міжнародне становище країни слід було б зупинитися і зміцнити здобутки, але на великий жаль, під впливом більшовицької пропаганди — скаржитися меншовицький доповідач¹⁾, надто популярне стає уявлення про наступ соціальної революції.

Робітники починають, мовляв, ставити надмірні вимоги, що за виразом доповідача хуявляють по-суті наскок на тероризованих підприємців“. Жовтневий переворот доповідач вважає за ганебний, а більшовиків за винних у перемозі контрреволюції. Більшовикам доповідач ставив за провину також „максималізм“ у вимогах робітників, що на думку доповідача винен був призвести до ще більшої руїни народнього господарства. Доповідач не посоромився заявити: „терором внесли до колективної угоди вимоги, які змушують тепер робітників червоніти, бо ці вимоги не обгрунтовані ні життєвими інтересами робітничої класи, ні принципами робітничої політики“.

Доповідач змотивував запропоновану ним тактику економічної боротьби ніби інтересами робітничої класи. Але справді за цією фразою були приховувані справжні інтереси підприємців. В інтересах останніх меншовики пропонували погодитись на погляд колективних умов, щоб викинути з них всі небажані для підприємців пункти. В інтересах звичайно лише підприємців настанови на виключенні з умов усього „що відбиває на собі захоплення робітничим контролем“, в інтересах підприємців пропонували компромісну оборонну тактику економічної боротьби і т. ін.

Хоч більшовицька фракція на питання про тактику економічної боротьби своєї резолюції не пропонувала, але її позицію у цьому питанні виразно висловив у своїй доповіді т. Пірогов. Тов. Пірогов²⁾ викрив ганебну зрадницьку роль меншовиків, дав гідну відсіч їхнім контрреволюційним нападам на робітничий контроль та радянську владу, чітко та широко висунув завдання боротьби за відновлення пролетарської диктатури на Україні.

¹⁾ Див. доповідь Гінзбурга — Наумова у викладі Крейзеля „Первая Всеукраинская конференция“.

²⁾ Під цим прізвиськом виступав на конференції представник Харківської спілки кравців тов. Каплан.

Обраний на першій конференції всеукраїнський центр проф-руху „Уцентропроф“, де більшість була меншовиків, не тільки не зв'язувався з більшовицьким ВЦРПС, але і активно боровся проти нього, плазуючи в той же час перед „його ясновельможністю паном гетьманом“, завалюючи і висаджуючи зсередини робітничий рух на Україні.

Підприємці використали утворене політичне становище і почали широкий наступ. Робітники боронилися, переходячи часто мимо волі меншовицької профспілкової верхівки у контрнаступ. Хвиля страйкового руху підносилася вгору. Характеристичний загальний страйк залізничників, що спалахнув у липні 1918 року.

Вже після відходу радянської влади з України режим на залізницях різко змінився на гірше. Гетьманська влада вирішила зовсім заборонити спілку залізничників як „політичну антидержавну організацію“. 15 травня міністерство шляхів видало відповідного наказу про розпуск всіх органів залізничної спілки.

Дозволялася лише організація цехових спілок та ще українських освітніх гуртків. За цим наказом була ще низка інших наказів про „зміцнення дисципліни“, скорочення штатів, заборону спілкам втручатися у питання приймання і звільнення і т. д. Залізничники відповіли на цей наказ страйком, що почався на Південно-західних залізницях і перекинувся на інші залізниці. Скрізь було організовано страйкові комітети, залізничне сполучення припинилося. Вимоги страйкарів сходили до сплати платні з березня місяця і до визнання в міністерстві спілки залізничників як повноважного представника всіх робітників і службовців залізниць. Страйк відбувався під впливом більшовиків, бо меншовики страйкові не допомагали. Мало його підтримували інші профспілки, що були під впливом меншовиків і не асигнували потрібних коштів на допомогу страйкарям. Залізничники опинилися самі в цій боротьбі, що вони розпочали і зазнали поразку.

Вдаліші страйки провела спілка металістів, що виграла страйк на Юзовському заводі, Дніпровському, Харківському паротягобудівельному. Виступи залізничників, металістів та інших загонів українського пролетаріату були яскравим показником того, як робітнича маса була далека від рекомендованої меншовиками тактики „припасовування“ і „покори“, як шукали виходу ростучі сили: революції.

Страйковий рух спричинився до посилення репресій від гетьманської влади. Забороняли збори, громили спілкові приміщення, місцева влада виявляла повну сваволу щодо реєстрації спілок; заарештовували не тільки окремих працівників спілок, але і цілі колективи, як, наприклад, заарештовано і вислано Правління Горлівської спілки „Горнотруд“, заарештовано правління Харківської спілки булочників, президію Кременчуцької ради профспілок, заарештовано весь комітет спілки робітників Південно-західних залізниць у Києві.

Як же реагували керівники Уцентропрофу на ці пересліду-

вання? Вони обмежувались тим, що посиляли низькопреклонні „меморандуми“ до міністерських канцелярій і... активно співробітничали в утвореному при гетьманському міністерстві „Комітеті праці“, де опрацьовувалось законопроекти в робітничому питанні, вірніше — щодо придушення робітничого руху.

Для гетьманських міністрів „Комітет праці“ був тільки за блискавник для робітничих мас, що вже тоді рвалися до бою. Меншовицька центральна рада профспілок прикриває авторитетом профспілкового центру цей маневр буржуазії.

Дальша боротьба проти української контрреволюції. Петлюрівщина. Крах меншовізму в профрусі на Україні

Комуністична фракція першої всеукраїнської конференції профспілок правильно оцінила становище, передбачаючи неминуче швидке падіння гетьманщини. Революція 1918 року у Німеччині, що зламала силу австро-німецького імперіялізму, прискорила швидку загибель гетьманщини під ударами революційних робітників і селян.

Гетьманська влада зникла, як і Центральна рада. З'явилася нова одміна української контрреволюції — українська директорія. Ще до падіння гетьманщини на Україні утворилася куркульська „Українська спілка“, що претендувала на керівництво національним рухом. Спілка ця гадала погодитися з гетьманом при умові, що він відмовиться від великоросійської орієнтації, але, коли становище гетьмана зовсім схитнулося, то ця спілка мобілізувала всі свої сили проти гетьмана, щоб в момент його падіння стати його заступником. Спілка виділила директорію, що скористалася з повстання робітників і селян проти гетьманщини для захоплення влади в свої руки. На чолі директорії стали українські меншовики Вінниченко та Петлюра.

По суті сталася лише зміна осіб; змінилася лише форма влади без зміни її змісту. В свій час Центральна рада оголосила принцип „всенародньої влади“, намагаючись прикрити соціалістичним одягом українську куркульську контрреволюцію.

Нова директорія беручи до уваги величезну популярність гасла „вся влада радам“ серед робітників і селян, висунула гасло нове „трудових рад“. Скликано спеціальний „трудовий“ (на ділі куркульський) конгрес.

Увесь цей обман викрили більшовики серед робітників і селян, перед якими нова влада незабаром виявила своє справжнє обличчя. Вона з такою самою, коли не більшою, жорстокістю громил професійні організації, а також ради робітничих депутатів, що утворювалися в момент падіння гетьмана. Директорія з такою самою звирячою зненавистю знищувала революційних робітників і селян і не менше як Центральна рада і гетьманська

влада вона себе дискредитувала перед очима широких мас трудящих, а це і спричинилося до її швидкого падіння. На початку 1919 року вдруге встановилася на Україні радянська влада.

Боротьба між меншовиками і більшовиками тривала і при директорії з тим самим загостренням, як і при гетьманщині. Навчені гірким досвідом, меншовики правда зважили, що перебування директорії при владі буде недовге, що її так або інакше змет-, коли не радянська влада, то, на їх думку, ростучі сили всеросійської контрреволюції.

Але меншовики активно підтримували і контрреволюційну директорію. Бувши ще в профспілкових верхівках, меншовики не тільки не думали закликати робітничі маси до скинення директорії, але вирішили ще співробітничати з нею. Наприклад, Уцентропроф стояв на погляді потреби брати участь у скликуваному директорією „трудовому конгресі“ і взяв на себе організацію представництва робітників на ньому.

Ще за гетьманської влади в момент революційної кризи робітники утворювали ради робітничих депутатів, які у сприятливих умовах могли б стати з органами влади на місцях. Меншовицькі профбюрократи саботували ці ради і у противагу їм утворювали „робітничі комітети“ також ніби для боротьби з гетьманщиною, але насправді вони тільки гальмували ростучий рух, протиставляючи свої комітети радам робітничих депутатів. Ці робітничі комітети і ради робітничих депутатів залишалися і при директорії, яка нещадно громіла ради, бачачи в них вогнища революції, зародки радянської влади. Але директорія не займала меншовицькі робітничі комітети, бо останні не тільки уникали відвертої боротьби з директорією, але протичинили зростові впливу справжніх органів революції.

А коли сили революції настільки пішли вперед, що директорія висіла вже на волосині, то і профбюрократи вирішили вийти із стану пасивних спостерегачів революційних подій, що насувалися, і утворили в Харкові красівий з'їзд. З'їзд цей повинен був визначити позиції профспілок у цьому близькому рішучому бої між революцією і контрреволюцією. На цьому з'їзді, де було до 150 делегатів брали участь також більшовики, що вирішили використати його для агітації, щоб притягти на свій бік хисткі елементи у профспілках. Більшість на цьому з'їзді була меншовицька і вона утворила резолюцію, що чітко характеризує контрреволюційну роль меншовиків у цьому вирішному бою між революцією і контрреволюцією на Україні. Ця резолюція поряд з вимогами „свобод“ відзначає що „дальша мета пролетарської боротьби на Україні це утворення російської демократичної федеративної республіки і скликання установчих зборів“.

Отже, меншовики, яких дворічна громадянська війна нічому не навчила, залишилися на своїх старих контрреволюційних пози-

ціях. Більшовики, звісно, залишили цей крайовий з'їзд як тільки виявилась його контрреволюційна суть.

Характеристично, що на питання про те чи ліквідувати ради робітничих депутатів і замінити їх на „робітничі комітети“ більшість висловились за паралельне існування тих і тих, але ради зважали не за органи влади, а за „органи пролетарської класової боротьби“. Але коли перший краєвий з'їзд при гетьманщині ухвалив постанову (правда, декларативну тільки) про загальний страйк, то другий з'їзд обмежився тільки обравши професійний центр. Під керівництвом цього центру профорганізації на місцях не тільки не сприяли революції, але ще гальмували її. Наприклад, коли харківська рада робітничих депутатів організувала наприкінці грудня 1918 року страйк—протест проти диких репресій директорії до більшовиків, то харківська рада профспілок всяко протичинила успіхові цього страйку.

Аналогічні приклади були у багатьох інших містах. Меншовики виявили своє контрреволюційне обличчя, як і директорія. Між ними були деякі розходження з директорією, але вони були цілком солідарні в питаннях загально-політичних, ті і ті були представники дрібно-буржуазних елементів, інтереси яких були щільно зв'язані з усім капіталістичним ладом.

Робітнича класа України, ведучи за собою бідняцьке й середняцьке селянство, нанесла в третій раз рішучий удар українській контрреволюції. До початку лютого 1919 року по всіх містах України знов замаяв радянський прапор. Крах директорії був одночасно і крахом меншовізму. Останній при всіх контрреволюційних владах мав привілеї, що давали йому підковиту змогу продовжувати свою корисну для буржуазії роботу. Коли ще царський урядовець признавався в тому, що він переслідуює тільки „ульяновців“; але не „плеханівців“, то тим паче цю тактику проводили при тих урядах, що з ними меншовики мали прямоденку спорідненість — при Центральній раді і при директорії. Навіть і гетьманські урядовці уміли цінити історичні заслуги меншовізму, як агентури буржуазії в робітничій класі і не заборонили першу всеукраїнську конференцію профспілок, яка безпечно працювала до кінця. Коли під час ударів, що сипалися на більшовиків з непорозуміння попадало і меншовикам, то це були тільки окремі епізоди борні, „нетактовні“ вилазки окремих місцевих урядовців, але взагалі всю роботу меншовицьких профспілок „власть імущі“ оцінювали позитивно і вважали її за дуже корисну в боротьбі з більшовізмом. Меншовикам у цих умовах було легко „перемагати“ більшовиків, загнаних у глибоке підпілля. В умовах контрреволюції меншовики почували себе повними господарями у профспілкових апаратах.

А при радянській владі на початку 1919 року меншовики втратили цю монополію, довелося винести ввесь ідеологічний спір з більшовиками перед робітничі маси. Робітнича маса добре

оцінила куди веде її меншовізм, чиї інтереси він захищає і дала гідну відсіч всім цим агентам контрреволюції. За кращі показники настроїв робітничої маси будуть крайові і професійні з'їзди, що відбувалися в той момент і на яких у величезній більшості обирали комуністів. Єдиний краєвий з'їзд, що дав більшість меншовикам, був з'їзд торговельно-промислових службовців, що пленталися за меншовиками аж до повного краху меншовізму на першому Всеукраїнському з'їзді профспілок.

Цей з'їзд відбувався у червні 1919 року в дуже складній і важкій господарській і загально-політичній обставі. В наслідок імперіялістичної, а потім громадянської війни стан промисловості на Україні (як і в усій Росії) був катастрофічний. Видобуток вугілля зменшився у чотири рази. І далі падав видобуток чавуну, як наприклад, коли 1915 року витолено 168 мільйонів пудів чавуну, а 1918 р. — 12 мільйонів, то 1919 року вже тільки 1,6 мільйона. З 66 доменних печей 1919 року в роботі була тільки одна домна. У важкому стані були і інші основні галузі промисловості. Кризисний стан промисловості важко позначався на становищі робітничої класи. Нестійке було до того ж і загально-політичне становище. Україна стала радянською, але її ще не цілком було очищено від контрреволюційних банд. З півдня нависала загроза нового наступу добровольчих армій, в руках яких була частина Донбасу. На всю широчінь стояло питання про зміцнення радянської влади і відновлення народного господарства, про утворення фундаменту соціалістичного будівництва. В проведенні всіх цих найширших завдань вирішна роля припадала на профспілки, що мали стати за підпору радянської влади на Україні. Однак у багатьох профспілкових верхівках так само,

Уцентропрофі ще господарювали меншовики. Основна передумова успішного виконання профспілками України своїх завдань в умовах радянської влади це було вигнати меншовиків з керівництва профрухом.

Третій з'їзд комуністичної партії України, що зібрався I/IV 1919 року, у своїй резолюції про професійний рух прямо зазначав, що „тепер коли на чолі професійного руху України стоять партії, що не поділюють економічної програми і політики радянської влади, згадані завдання не будуть виконані аж поки на чолі руху стане партія революційного пролетаріату, а в зв'язку з наступним першим всеукраїнським з'їздом профспілок, КП(б)У вважає за потрібне „мобілізувати всі сили на широку передвиборчу агітацію, щоб мати більшість на цьому з'їзді“. Директиву партії було виконано.

Перший всеукраїнський з'їзд, що зібрався у травні 1919 р. свідчить про глибокий перелам у настрої широких робітничих мас.

Коли на першій всеукраїнській конференції меншовики мали величезну більшість, то на першому з'їзді профспілок вони становили мізерну меншість. Наприклад, з 540 делегатів з ухвальним голсом комуністів було 29, і співчулих їм 52, а меншо-

виків було 67, а співчулих їм 3. Безпартійних було 81, а решта делегатів розподілялася між іншими партійними угрупованнями.

Всього на з'їзді репрезентовано було 475 організацій, що об'єднують 550.000 членів. На порядку денному стояли такі питання: 1) звіт Уцентропрофу, 2) про завдання профспілок, 3) організаційні питання, 4) нормування праці і зарплати, 5) про організацію виробництва, 6) про продовольче питання, 7) звіт народного комісаріату праці, 8) про соціальне забезпечення і охорону праці, 9) про культурно-освітню діяльність.

На цьому з'їзді меншовицький Уцентропроф звітував про свою роботу від моменту його обрання на першій конференції профспілок 1918 року.

Доповідач намагався реабілітувати Уцентропроф, доводячи, що він ніби то виконав величезну роботу зміцнення і організації спілок і що він одночасно ніби то боровся і з гетьманщиною. Вище ми вже бачили в чому була суть цієї „боротьби“. Співдоповідач від ВЦРПС тов. Шахновський дав належну оцінку зрадницькій діяльності Уцентропрофу, який боровся не з гетьманом, а з більшовізмом. В цьому дусі комуністи і запропонували резолюцію, прийняту величезною більшістю з'їзду. Це означало цілковитий крах меншовізму, що не найшов оборонців і серед безпартійних делегатів з'їзду.

Центральне питання з'їзду було питання про завдання профспілок. На цьому питанні меншовики дали бій. Меншовики обстоювали погляд „незалежності профспілок“ цей погляд вони без успіху боронили і на першому і на другому всеросійських з'їздах профспілок 1918—1919 року. Суть цього погляду в тому, що завдання профспілок мають сходити тільки до захисту інтересів своїх членів, що їм немає жодного діла до державної влади, хоч яка б вона була чи буржуазна, чи пролетарська. Не справа, мовляв, спілок підтримувати владу і захищати її. Спілки можуть і повинні з погляду меншовиків боротися проти цієї влади, коли вона прищекує в чомусь їхні інтереси. А таке прищекування, довели меншовики, можливе в пролетарській державі, де інтереси робітничої класи і селянства не завжди збігаються і що радянська влада примушена буде у дальшому перебізі революції зробити великі поступки селянству, хоч би і в розріз з інтересами робітників. Характеристично, що незалежність профспілок від **робітничої** держави обстоювали ті самі меншовицькі пройдисвіти, які завжди галасували за підтримку профспілками **буржуазної** держави. Контрреволюційний зміст цієї „теорії“ зрозумілий і її відповідно оцінив перший всеукраїнський з'їзд. Резолюція комуністів, що її ухвалила величезна більшість, підкреслює, що „в теперішній найжорстокіший і рішучий момент боротьби пролетаріату за свою диктатуру і соціалізм профспілки, що лишаються революційними і загальнокласовими організаціями, всю свою силу і весь свій авторитет повинні цілком скерувати

на повну безумовну підтримку соціалістичної революції і здійснення диктатури робітничої класи“.

Перший всеукраїнський з'їзд профспілок у своїх постановах керувався тими вказівками про завдання профспілок в умовах військового комунізму, що їх за безпосередньої участю Леніна дали перший і другий всеросійські з'їзди профспілок, що відбувалися у січні 1918 року і в січні 1919 року.

Меншовики на цих з'їздах, а також на першому всеукраїнському з'їзді безуспішно намагалися протягти свій погляд про те, що радянська держава нічим неодмінна від інших, капіталістичних держав. В ній робочу силу ніби купують і експлуатують як і в капіталістичних державах приватні підприємці і ще тому профспілки повинні у радянській державі провадити ту саму політику класової боротьби яку вони провадять і в інших, капіталістичних державах. Ось чому меншовики виступали проти відрядности і колективної відповідальности, а також проти участі спілок в управлінні промисловістю, пропонуючи дати широку волю часному капіталові.

Як всеросійські з'їзди, так і перший всеукраїнський з'їзд профспілок викрили контрреволюційну суть цього дрібно буржуазного угодовського погляду, показавши, що радянська держава тим одмінна од інших, що в умовах радвлади робітничая класа є господар підприємств, господар всієї продукції випродукованої всіма заводами і фабриками і все питання нормування зарплати сходить не до класової боротьби робітників і хазяїв, а до принципу обліку і розподілу продуктів виробництва.

Комуністична більшість з'їзду вважала за потрібне і можливе з метою боротьби за піднесення продуктивності праці допустити відрядну працю, а також і колективну відповідальність в чому були заінтересовані не тільки окремі групи робітників, а і вся робітничая класа в цілому, яка боролася з розрухою і давала відсіч натискові внутрішньої і зовнішньої контрреволюції. Комуністична більшість з'їзду також визнала, що в умовах пролетарської диктатури профспілки повинні були приділити максимальну увагу організації виробництва, кинути на боротьбу з розрухою кращі сили робітничої класи.

Особливу увагу з'їзд приділив робітничому контролю, ставлячи це питання по-новому. „Функції робітничого контролю в націоналізованих підприємствах строго відмежовуються від адміністративних функцій заводоуправ і сходять вони до нагляду над виконанням трудової дисципліни“.

Чимале місце з'їзд приділив політиці Наркомпраці, яку, згідно з ухвалами з'їзду треба провадити в повному контакті з профспілковими організаціями. Профспілкові організації конструють органи праці і-контролюють всю їхню роботу. Достатню увагу в цій політиці треба приділяти питанням охорони праці і соціального забезпечення.

З'їзд також накреслив як одне з основних завдань профспілок — утворення пролетарської культури. Профспілкам дано директиву одночасно посиляючи своїх представників у відділи народньої освіти, щоб домагатися там здійснення потреб робітничої класи, в царині освіти провадити і свою культурно-освітню роботу, що відповідає завданням радянського профруху.

Треба відзначити ще одну важливу ухвалу в царині культурно-освітньої роботи—це утворення при культвідділах секцій, щоб провадити культроботу серед робітників даної національності. Це був лише перший крок до запровадження накресленої вже тоді ленінської політики в національному питанні, яке розгорнуто поставлено було тільки пізніше на II всеукраїнському з'їзді профспілок.

З'їзд закінчив свою працю, одноголосно ухваливши відозву до всього українського пролетаріату, закликаючи його прийти на допомогу Червоній армії і стати в лави її борців.

Історичне значення першого всеукраїнського з'їзду профспілок надзвичайно велике. Це був перший більшовицький з'їзд профспілок України. Він продемонстрував незламну вірність робітничої класи України своєму авангардові—ленінській партії, вірність справі боротьби за пролетарську диктатуру і її зміцнення. В той же час з'їзд відбувся під знаком братерської єдності пролетарів України і інших частин РСФСР, під знаком залізної єдності всього радянського профруху.

Боротьба профспілок України з білогвардійщиною

Влітку 1919 року радянська влада у третій раз впала на Україні під тиском нової контрреволюційної сили, що склалася під іншою машкарою, але під тією ж опікою західно-європейських імперіялістів—організаторів всіх контрреволюційних виступів, що були проти радянської влади в Росії і на Україні. Але коли гетьманці і Центральна рада спиралися на австро-німецькі багнети, то білогвардійці у своєму поході на Україну та Москву спиралися на антантовський імперіялізм. Отже, ті і ті були знярядом в руках європейського імперіялізму, що вже давно наклав свою лапу на Україну. Участь чужоземного капіталу в Росії, а зокрема в промисловості України була надзвичайно велика. Всі металургійні заводи України утворювалось на кошти чужоземного капіталу за винятком одного тільки Сулінського заводу. Найпотужніші і великі заводи металообробної промисловости були в руках чужоземців. Те саме можна сказати і про гірничу та хемічну промисловість.

Така величезна участь чужоземного капіталу в українській промисловості дуже підсилила матеріальну зацікавленість імперіялістів на Україні.

Франко-бельгійському капіталові належали 95% всіх коштів, що їх вклали банки у вугільну промисловість Донбасу. Він розпоряджався 56,4% всього видобутку вугілля в Донбасі 1913 року. Так само група франко-бельгійських банків мала в своїх руках 71,5% видобутку руди і 83% витоку чавуну на півдні. Це проливає світло на політику Франції щодо радянської Росії і щодо радянської України. Не так легко було французькому капіталові розстатися з таким ласим шматком як Донбас.

Французький імперіялізм через це посилено підтримував білогвардійців 1919 року. Недовгочасне перебування білогвардійців на Україні відзначилося нечуваним терором проти робітничого руху так само, як і проти трудящих села.

В таких умовах особливо перші тижні цього дикого розгулу не могло бути і мови про якусь професійну роботу та й нікому було її провадити. Все, що було кращого, революційного в робітничій клясі відходило з Червоною армією при евакуації, або залишалося в глибокому підпіллі. Професійні спілки в останні дні перебування радянської влади проводили мобілізацію в Червону армію і не тільки члени правління, члени завкомів, але і найактивніші революційні робітники йшли на фронт для боротьби з денікінщиною. Отже, професійний фронт був оголений. Знов підняли голову меншовики і співчули їм, що при радянській владі стояли осторонь або ж активно боролися проти неї у профспілках. Їм нема чого було тікати. Вони очікували тільки момент, коли радянську владу буде ліквідовано, щоб знову перетворити профспілки в знаряддя боротьби проти більшовиків. Професійні спілки після падіння радянської влади були вже дезорганізовані, зруйновані і меншовики заходилися біля їх „відновлення“.

Під керівництвом меншовиків, до яких доброзичливо ставилася денікінська охрнка, за умов білого терору було „переобрано“ як центральні, так і міжспілкові професійні органи. В Одесі. Києві та ін. містах утворено тимчасові ради профспілок. Нарешті 12 червня на нараді представників так скликаних краєвих об'єднань було обрано центр всього професійного руху півдня Росії під назвою „Югпроф“. Само по собі зрозуміло, в усіх цих профспілкових верхівках згори донизу хазяйнували меншовики. Більшовики велися на фронтах або сиділи у в'язницях, а ті, що були у глибокому підпіллі, не могли ще перший час виявляти себе.

До чого сходила вся ця „позитивна“ робота меншовиків у профспілках? До боротьби проти більшовиків, до посилення меморандумів і ухвали резолюцій протесту проти переслідування професійних спілок місцевою владою, а також до участі в комісії для „робітничого“ законодавства, яку утворив денікінський уряд.

Брехнею проти більшовиків і протибільшовицькими резолюціями меншовики намагалися довести своє лояльне ставлення до нової контрреволюційної влади, завоювати довір'я в неї. Наприклад, харківська меншовицька газета „Начало“ у № 1 на-

хально заявляє, що „вся політика радянської влади була поспільний червоний терор проти робітничої класи“ і цим намагається виправдати білий терор.

Краєве бюро друкарів поспішило заявити, що „наша спілка була найяскравішим послідовним і стійким борцем проти радянської влади“.

Таку саму заяву зробила і харківська конференція професійних верхів знову „обраних“ (само по собі зрозуміло не без допомоги денікінської охорони): „Перша конференція професійних спілок після відходу радянської влади вважає за потрібне відзначити, що позиція харківської ради професійних спілок, що протягом усього часу радянської влади боролася за незалежність спілки від неї і намагалася послабити руйнаційну роботу комуністів у професійному русі, була єдино правильна і уберігала спілки від остаточного розпаду“.

З усіма цими меншовицькими контрреволюційними заявами безпосередньо збігалися і протибільшовицькі вилазки на окремих підприємствах, організованих чорносотенними групами. Ці групи добре використовували утворений меншовиками та білим терором занепадницький настрій серед відсталих робітників, а також відсутність серед робітників революційного активу, що відійшов на фронті або був загнаний у підпілля.

Таким способом підготовлювались патріотичні виступи окремих відсталих груп робітників під час зустрічі Денікіна, а також ухвали „протибільшовицьких“ резолюцій на окремих підприємствах, як наприклад „патріотичні маніфестації“ групи залізничних робітників під час зустрічі Денікіна в Одесі. Так само у Харкові під час зустрічі Денікіна виділено делегацію від паротягобудівельного заводу на чолі із знову обраним угодовським головою завкому.

У Києві у широкому масштабі зробили спробу воскресити чорносотенну „зубатовщину“. Заправилою цього експеримента був інженер Кирста, чому і весь цей рух названо „кирстовщиною“.

Деклярація, що її випустила заснована Кирстою група, так само, як і згадана вище заява меншовиків, починається з протесту проти червоного терору комуністів. Але коли в меншовицькій заяві просто нічого не говориться про білий терор добровольців (через мовчазну згоду з ним), то в декларації кирстовців цей білий терор одверто оцінюється як „благодіяння“ для робітників. Денікінських вішалників декларація характеризує як осіб, що своїм ставленням до робітничої класи „добули вірну любов і вдячність“, а закінчується декларація закликом „стати в лави тих, хто йде врятовувати Росію“, тобто в лави бандитів добармії.

Кирстовці видавали бульварний листок „Путь рабочего“, де вихваляли до небес „робітничу“ політику денікінського уряду і доводили, що від нині „гармонія інтересів праці і капіталу“ має лягти в основу робітничого руху.

Правда, кирстовщина навіть в умовах денікінщини не мала

під собою міцної бази. На початку авантюрикові Кирсті пощастило втягти 10.000 чоловіка переважно тому, що він дістав з денікінської скарбниці 2 мільйони карбованців і з них видавав субсидії окремим підприємствам, щоб покрити заборгованість робітникам по зарплатні. Але робітники швидко орієнтувалися в денікінській політиці і на другій нараді всіх представників фабрик і заводів, що її скликав Кирста, щоб переобрати раду професійних спілок (для денікінців навіть і меншовицька профрада була не досить „благонадійна“), та маса, яку він організував, виступила проти нього. Кирста змушений був закрити збори, його підтримував тільки маленький гурток. На нових зборах представників фабрик і заводів, що він скликав, склад зборів був строго профільтрований, але Кирста все ж знову лишився у мізерній меншості. Меншовики приписували собі цю заслугу, як нібито свою перемогу над кирстовщиною, заявляючи, що вона була дискредитована перед очима маси нібито через їхню „енергійну агітацію“. А справді ж падіння кирстовщини було наслідком тієї величезної революційної роботи, що її провадили більшовики.

Для того, щоб продемонструвати ще раз підлу ролю меншовізму в період денікінської окупації, зупинімося трохи докладніше на меморандумі, що його передали проводирі Югпрофу вставку головнокомандувача. Починається цей меморандум упевненням у своїй лояльності, протестом проти „спроби поставити діяльність професійних центрів (Югпроф, Горнотруд) у зв'язок з метою і завданнями радянської влади“.

Відмовляючись таким способом від революційних завдань робітничої класи, меншовики, профбюрократи денікінської формації звертають увагу влади на ту обставину, що „чинний тепер на Півдні професійний центр, обраний після відходу радянської влади, і ні в якій мірі за неї не відповідає“.

На доказ правдивості цих своїх запевнень меншовики у меморандумі подають таку характеристику меншовицьких профспілок, дану їм у № 7 радянської газети (органу ВЦРПС) „Профессиональное движение“ в статті під назвою „Штрейкбрехери революції“: „Ми дізналися, яку підлу зраду роблять „незалежні“ в тилу у царського ката. Ще не висохла кров розстріляних денікінськими катами харківських робітників, як повилізли гади із залишених незалежних, які почали легко зітхати з нагоди падіння радянської влади і відходу більшовиків і лизати руку катові. З якою злобною радістю лають вони владу, що тільки відійшла і комуністичний професійний рух і з великою поспішністю насаджують угодні генералові Денікіну жовті спілки“.

До цієї, що влучає не в бров, а в око, характеристики меншовізму нема чого додати. Під нею підписалися, видаючи себе з головою, і самі зрадники-меншовики, заявляючи у своєму меморандумі Денікінові, що „поданої характеристики досить, щоб переконатися як далекі від істини твердження про нашу допомогу радянській владі“.

Профспілки України в період військового комунізму

Панування білогвардійщини на Україні було таке ж короткочасне, як і панування гетьманщини та петлюрівщини. Листопад і грудень 1919 року були місяці переможного повернення (на цей раз остаточного) Червоної армії на Україну. Розгром білогвардійщини, а разом з нею і меншовізму був повний. Не міг уже змінити становище ні наступ поляків 1920 року, що на недовгий час захопили частину України, ні кочі добитого 1920 р. Врангеля. З приходом радянської влади робітники кляса знову викинула (на цей раз уже остаточно) із профспілок контрреволюційних меншовицьких керівників. На зміну меншовицькому Югпрофу прийшло більшовицьке півдбюро ВЦРПС. З 1920 року профспілки України знову стали більшовицькими і під проводом компартії численно зросли і зміцнилися організаційно-ідеологічно.

Проте, треба визнати, що меншовики своїх позицій не здавали без бою.

Перевиборча кампанія в профспілках відбувалася в надзвичайно тяжкій обстанові. Білогвардійщина залишила радянській владі на Україні винятково важку спадщину. Промисловість була цілком зруйнована. У Донбасі з 1.600 шахт не працювало зовсім 623; 256 було затоплено; виробність решти шахт знизилась приблизно у шість разів.

У Криворізькому районі видобуток руди, що 1913 року доходив 387 мільйонів пудів, зовсім припинився. Витоп чавуну з 187 мільйонів пудів до війни дійшов 1920 року до 900.000 пудів. В Донецькому басейні працювала тільки одна домна на Петровському заводі. Дуже був зруйнований залізничний транспорт. Дуже занепало сільське господарство, третю частину засівної площі не засіяно, дуже зменшилася кількість худоби, у містах панував голод.

Становище робітничої кляси у зв'язку з цією розрухою було надзвичайно важке. Постачання робітників було голодне. Заробітна плата у зв'язку із зниженням продуктивності праці була надзвичайно низька. Фронти не були ще остаточно ліквідовані; ще точилася боротьба з Врангелем, велику боротьбу довелося витримати ще з куркульським бандитизмом, що дуже поширився на Україні. Виріс продовольчий фронт, що мав тоді не меншу вагу, ніж фронти військові, бо без харчів ні Червоній армії, ні робітничій клясі не можна було боротися за зміцнення пролетарської диктатури. Допомога військовому і продовольчому фронтам було одне з основних завдань робітничої кляси.

Ще важчі завдання стояли перед пролетаріатом України в царині налагодження зруйнованої промисловости.

В цих умовах робота профспілок України після вигнання добровольців пішла по трьох основних лініях: допомога не всім ще ліквідованому фронтові, допомога продовольчому фронтові і активна допомога у справі відновлення зруйнованого народного господарства і відновлення органів пролетарської диктатури. Крім цих основних завдань профспілкам України в нових умовах доводилося викорінювати залишки цеховщини і впливу меншовиків у профспілках. Профрух організаційно перебудовувався. Було утворено 24 всеукраїнських виробничих профоб'єднань. 12 губпрофрад, 91 повітових бюро профспілок і 276 волосних секретаріатів об'єднували мільйон членів профспілок.

Поповнюючи лави Червоної армії, утворюючи продзагони (понад 2.000 чоловік), профспілки під керівництвом партії утворювали в той самий час із своїх представників кістяк радянського апарату і госпрганів. Профспілки не обмежувались посиленням представників в органи народного господарства і органи праці. Вони вимагали від них звіту, контролювали їх, фактично відповідали за всю роботу „главків“ і „центрів“.

Профспілки не тільки активно сприяли органам Наркомпраці проводити трудову повинність, але і активно брали участь в боротьбі з дезертирством.

Профспілки провели величезну роботу заглиблення на Україні всеросійських тарифів зарплати, нормування праці, запровадження преміальної системи тощо.

Обстановка, що в ній доводилося працювати профспілкам, була винятково складна. Громадянська війна сходила до кінця. У зв'язку з закінченням війни змінювалися взаємини селянства і пролетаріату, змінювалися настрої всередині робітничої класи. Назрівала потреба перегляду методів військового комунізму, шукання нових шляхів. Посилювався вплив дрібнобуржуазних елементів, що намагалися використати проти радянської влади переживані радвлудою труднощі.

Ось у цій надзвичайно складній обстанові неминучі хитання, вагання і проривалися в партії у формі дискусії про профспілки. В цій дискусії ленінські принципи профруху перекрутили Троцький, Шляпніков і Бухарін.

Троцький говорив про важку „кризу“, про занепад, що його переживають профспілки і пояснював цю кризу тим, що у радянській державі профспілки, мовляв, зовсім втратили свої старі завдання—захист матеріальних і правових інтересів робітничої класи, бо захищати нема від кого—державна в нас робітничая. Завдання профспілок—тільки здійснювати господарське будівництво. У будівництво їх втягнуто недостатньо, звідси і криза. Треба профспілки відповідно „перетрусити“. У найближчий час, на думку Троцького, спілки будуть „удержавлені“, тобто зіллються з державними органами нашого господарства і будуть вкупі з ними керувати виробництвом.

Все це неправильно, відповідав Ленін. Троцький дивиться

не вперед, а назад, він не помічає, що 1920 рік справді „переходовий період в переходовому періоді“. Професійні організації переживають не кризу занепаду, а кризу зростання. Маса вимагає нових способів керівництва, вона висуває нові запитання. Основне завдання тепер зовсім не в тому, щоб перетрушувати профспілки. „Тепер річ у тім, як до маси підійти, опанувати її, з нею зв'язатися, річ у тім як налагодити складні паси здійснення диктатури пролетаріату“¹⁾.

Ленін вказував, що не в тому завдання, щоб перетворити верхівку профспілок у безпосередній разом з господарськими апарат управління виробництвом. Профспілки не апарат, а „школа управління, школа господарювання, школа комунізму“ для мільйонних робітничих мас.

Неправильно, далі підкреслював Ленін, що профспілки, крім участі в господарському будівництві, жодних інших завдань більше не мають. „За Троцьким, говорить Ленін,— виходить, що защита матеріальних і духовних інтересів робітничої класи не є ролля професійних спілок у робітничій державі. Це помилка. Спілки втратили таку основу, як класову економічну боротьбу, але геть не втратили і довгі роки ще, на жаль, не зможуть втратити таку основу, як некласову, „економічну“ боротьбу в розумінні боротьби з бюрократичними перекозками радянського апарату, в розумінні охорони матеріальних і духовних інтересів трудящих заходами і способами неприступними для цього апарату.“²⁾.

Ця захисна праця профспілок зрозуміло, не суперечить загальнокласовим завданням пролетаріату. Вони провадять її у щільному поєднанні з їхньою працею в господарському будівництві, яку проводиться не з метою боротьби проти робітничої держави, а з метою її зміцнення. Це знову робить профспілки „школою, школою захисту своїх інтересів, школою об'єднання, школою солідарності, школою комунізму“.

Ось саме цю головнішу роллю профспілок як школи комунізму в усіх ділянках спілкової діяльності як пасів від партії до широких мас трудящих і не зрозумів Троцький, розглядаючи „переходовий період у переходовому періоді“, як період, що безпосередньо веде ніби до розгорнутого соціалізму до злиття державних органів з профспілками.

Група шляпніковців, що виступала в дискусії 1920 року (так звана „робітничо-опозиція“) вимагала не удержання профспілок, а „успілкування“ держави, вимагала скасування всіх господарських органів і передачі управління промисловості „всеросійському з'їздові продуцентів“ (під ним розумілися не тільки пролетарі, але й трудящі взагалі). Тим самим шляпніковці скочувались до справжнісінького синдикалізму, відкидаючи на бік як роллю радянської держави так і роллю партії.

¹⁾ В. Ленін „Про профспілки, біжучий момент і помилки Троцького“.

²⁾ В. Ленін „Помилки Троцького у квапливості“.

Кінець - кінцем, шляпніковці наближаються до меншовицько-контрреволюційної теорії „незалежності“.

В перебізі профспілкової дискусії Бухарін виступив з невдаюю спробою „посередництва“ між Леніним і Троцьким, виступив з власною „буферною“ програмою. Незабаром Бухарін підписав саме троцькістську програму і договорився до синдикалістської вимоги обов'язковості кандидатур, що їх висувають профспілки, для промисловості.

Позицію Троцького, Шляпнікова і Бухаріна рішуче засудив X з'їзд РКП(б) цілком ставши на погляд Леніна і „платформу десяти“.

На Україні, розквітши на базі дрібно-буржуазних настроїв, „робітнича опозиція“ виступила на V партконференції.

Виступивши на доповідь ЦК товариші Антонов і Перепічко (член півдбюра ВЦРПС) кинули ЦК обвинувачення в тому, що нібито він, „повернувшись обличчям до села і захопившись будівництвом комнезамів, цілком забув про інтереси робітничої класи“. Опозиціонери цілком не зважали на те, що саме інтереси робітничої класи, що вмирала тоді з голоду, вимагали приділення максимальної уваги селу, звідки тільки і можна було діставати хліб. На цій самій конференції були також заяви окремих представників „робітничої опозиції“ про те, що „профспілки, як чисто класові організації, краще виражають інтереси пролетаріату, ніж партія“, що „кращі робітники біжать з партії, а партія поповнюється чужими елементами“. Так „піонери робітничої опозиції 1920 року, відзначає далі т. Попов, наперед підхопили пізнішу філософію троцькізму правого опортунізму“¹⁾.

За „робітничою опозицією“ йшла миколаївська і луганська парторганізації, а також партосередки Петінського району в Харкові, куди входили осередки паротягобудівельного заводу, ВЕК, Гельферіх-Саде, Мельгозе.

Але взагалі пролетаріат України зрозумів свої класові інтереси і за „робітничою опозицією“ не пішов. На V партконференції України „робітнича опозиція“ зазнала повну поразку, вона навіть зняла свою резолюцію. Але вона не склала ще своєї зброї, бо не щезли ще труднощі. Вона змінила тільки свою форму і після V партконференції під новим соусом троцькістської опозиції вона продовжувала свою руйнаційну роботу.

Але троцькізм на цьому етапі зазнав поразку в головніших робітничих організаціях КП(б)У. „На донецькій губпартконференції, не зважаючи на те, що тези Троцького як енергійніше боронили П'ятаків, що стояв після V конференції на чолі Донецької кам'яновугільної промисловості і мав великий кадр своїх прихильників серед керівників рудоуправ та інших господарських робітників, на цій конференції був тільки один троцькіст. Рішучої поразки зазнав троцькізм і в харківській організації. Тільки

¹⁾ Н. Попов. „Нариси історії КП(б)У“, стор. 72, вид. 1931 р.

в організаціях Правобережжя, де була чимала домішка дрібно-буржуазних елементів (Київ, Одеса) троцькісти мали певний успіх. Переважна частина українських делегатів на X з'їзді партії голосували за Ленінові тези¹⁾.

Профспілки України в умовах непу. Відновний період²⁾

Нова економічна політика (неп), вносячи корінні зміни в усе господарське життя країни, не могла не позначитися на завданнях і методах профспілкового руху. Відновлення волі торгівлі, допущення приватно-капіталістичних підприємств, переведення державних підприємств на так званий „господарський розрахунок“ тощо вносили „ряд посутніх змін у становище пролетаріату“. Профспілки повинні були по-новому розв'язувати завдання участі в організації виробництва, в управлінні промисловістю, питання матеріального і побутового обслуговування робітничих мас. Навички і форми роботи, що склалися на попередньому етапі, в період „воєнного комунізму“ виявилися як явно непридатні в нових умовах. Профспілки повинні були зробити поворот, перебудувати свою працю, бо інакше їм загрожувала небезпека відірватися від об'єднаних ними мас; вони не змогли б виконувати своєї ролі паса від партії до мас, свою роль „школи комунізму“.

Які основні завдання висувала перед профспілками нова історична обстановка? В чому мав бути поворот в роботі профспілок? На ці запитання дає вичерпну відповідь ЦК РКП(б) у своїй постанові (у січні 1922 року) про „Роль і завдання профспілок в умовах нової економічної політики“. Ця постанова, що належить перу В. І. Леніна, лягла потім в основу постанов XI з'їзду РКП у питанні про завдання профспілок.

В цих історичних постановах, що визначили шляхи розвитку радянського профруху на увесь довгий період нової економічної політики, читаємо: „переведення держпідприємств на так званий господарський розрахунок неминуче і нерозривно зв'язане з новою економічною політикою. Фактично це означає в обставинах допущеної і розвиткової свободи торгівлі переведення держпідприємств в значній мірі на комерційні основи. Ця обставина у зв'язку з кінцевою потребою підвищити продуктивність праці, добитися не збитковості і прибутковості кожного підприємства, у зв'язку з неминучим відомчим інтересом і прибільшенням відомчої старанності, неминуче спричиняє певну протилежність інтересів в питаннях умов праці на підприємстві між робітничою масою і директорами, управителями держпідприємств або відом-

¹⁾ М. Попов—„Нариси історії КП(б)У,“ стор. 251—252, вид. 1928 року.

²⁾ Цей розділ склав М. Геккер. Попередні розділи — Д. Шлосберг.

ствами, що їм вони належать. Тимто щодо соціалізованих підприємств на профспілки безумовно лягає обов'язок боронити інтереси трудящих, сприяти в міру змоги підвищенню матеріального побуту, раз-у-раз виправляючи помилки і перебільшення господарських органів, оскільки вони впливають з бюрократичного перекручення держапарату“.

Коли ж постають конфлікти між заводоуправами і робітниками, завдання профспілок було сприяти найшвидшому і безболісному їх полагодуванню з найбільшою вигодою для репрезентованих ними робітників, при умові, що це не суперечить загально-класовим інтересам. Така лінія поведінки профспілок намічалася щодо державних підприємств. Щодо підприємств приватно-капіталістичних і концесійних, що тут „протилежність класових інтересів праці і капіталу лишається безумовно. Тимто одним з найголовніших завдань спілки є всебічна і всіляка оборона класових інтересів пролетаріату в боротьбі його з капіталізмом“.

Це було те нове, що несла з собою нова економічна політика, і що мало було визначити на дальше лінію поведінки профспілок.

Всі ці ухвали зовсім не означали „заперечення участі профспілок в соціалістичній організації виробництва“. Навпаки, XI партз'їзд підкреслив, що, „бувши школою комунізму, взагалі, профспілки повинні бути зокрема школою управління соціалістичною промисловістю (а потім поволі хліборобством) для всієї маси робітників, а потім для всіх трудящих“.

Змінилися лише методи участі профспілок у господарському будівництві. Участь профспілок у формуванні госпорганів і державних органів, зв'язаних з економікою, з'їзд обмежив висуванням кандидатів від профспілок. А розв'язання питання було передане „виключно госпорганам, які цілком і відповідають за роботу цих органів“.

З'їзд визнав за потрібне посилити участь спілок у плянових органах, а також „висування і підготову адміністраторів з робітників і трудящих мас взагалі“.

Перелім у роботі профспілок на основі всіх цих постанов настав не відразу. Друга Всеукраїнська конференція профспілок, що відбулася слідом за постановою ЦК РКП(б), у січні 1922 року, заслухала спеціальну доповідь про ролі і завдання профспілок. Конференція одностайно затвердила тези ЦК РКП(б) про завдання профспілок в умовах нової економічної політики і доручила півдбюро ВЦРПС „опрацювати низку заходів і практичних вказівок для їх здійснення“. Не зважаючи на це, у решті ухвал конференції на практичні питання профроботи ця постанова ЦК РКП(б) майже ніяк не позначилася.

Так в резолюції про тарифну політику, як і раніш береться курс, щоб зберегти в руках профспілок державні функції регулювання і нормування зарплати; тези про взаємини профспілок

з господарськими органами промисловости мають половинчастий характер, зберігаючи залишки попереднього етапу, коли профспілки брали на себе безпосередні функції керувати промисловістю. Але найхарактерніший документ, що свідчить про недостатнє розуміння нових умов праці і завдань профспілок є „тези про організаційне питання“, затверджені на II конференції.

Хоч у цьому документі і мову мовиться про „пожвавлення“ спілкової роботи, однак ми не зустрічаємо в ньому навіть натяку на найбільший організаційно-політичний захід — перехід до добровільного членства, який незабаром здійснив увесь радянський профрух. А втім однією з основних умов успішної діяльності профспілок в нових умовах є їхній безпосередній і живий зв'язок з масами своїх членів, безумовна і активна підтримка членами всіх заходів своїх виборних професійних органів. А для цього треба, щоб питання про вступ до профспілки кожний робітник розв'язував самостійно і цілком вільно. А практика поголовного залучення до профспілки всіх, що працюють на даному підприємстві, так зване „колективне членство“ привела до своєрідної форми „примусового“ членства, коли за постановою загальних зборів членські внески у профспілку просто контора підприємства вивертала із зарплатні всіх робітників. Коли раніш ця система залежала від умов періоду „воєнного комунізму“ і допомогла профспілкам впоратися із завданням того періоду, то в нових умовах таке формально-бюрократичне ставлення до приймання у члени спілки тільки заважало профспілкам виконувати їхні нові завдання. І перебудову профспілкової роботи, що виходить із нових завдань, треба було насамперед почати від перегляду методів організаційного будівництва профспілок.

Відповідні директиви в цій ділянці дав II пленум ВЦРПС, що відбувся у лютому 1922 року.

Виконання цих директив і становило зміст роботи українських профорганізацій на протязі всього 1922 р. і першої половини 1923 року: перебудовувалось тарифну політику, змінювались форми участі профспілок в управлінні виробництвом, проводилось кампанію переходу на добровільне членство.

Треба відзначити, що перехід на добровільне членство і зв'язане з ним індивідуальне збирання членських внесків натрапляли на чималий опір частини профробітників. Чути було голоси, що профорганізації розгублять всіх своїх членів, що їм не вдасться впоратися із збиранням членських внесків і т. ін.

Який великий був цей опір показує хоч би той факт, що навіть ще у жовтні 1923 року Катеринославська губпрофрада відзначає „надзвичайно обережне ставлення до індивідуального збирання членських внесків, виявлене деякими спілками“. Наприклад, за даними тієї самої катеринославської ГРПС провели в себе індивідуальне збирання членських внесків найбільші губвідділи: металістів на 20%, харчосмак на 40%, рабробітники

на 30¹). Так само приблизно стояла справа і в інших губернях. А все ж кампанія переходу до добровільного членства показала чималий зріст клясової масовідомості робітничих мас України. Найбільше членської маси виробничих спілок — до 97 - 98% побажало залишитися у своїх профспілках. Лише в деяких місцях серед службовців поставали вагання і пасивні настрої. Однак, ці настрої мали короткочасний і немасовий характер. Песимістів, що пророкували розвал профспілок, було розбито!

Перехід до добровільного членства зміцнив профспілки, посилив їхній зв'язок із своїми членами і підвищив інтерес робітничих мас до діяльності профспілок. Цьому сприяв і інший захід — переєстрація членів спілок. Цей захід спричиняла потреба очистити профспілки від клясово-чужих елементів; практика поголового охоплення профспілками всіх працівників підприємства при загальній трудовій повинності, яку проводила радянська влада в період „воєнного комунізму“, привела до того, що у спілки потрапили не пролетарські і напівпролетарські елементи — кустарі, ремісники тощо.

Реєстрація, звільнивши профспілки від цих елементів, від „хронічних“ безробітних, а також і від „мертвих душ“, привела до чималого зменшення загального числа членів профспілок на Україні: наприклад, коли 1 липня 1921 року на Україні було 1492 тисячі членів профспілок, то на 1 жовтня 1922 року їх було вже тільки — 798 тисяч. При чому скорочення це проходить переважно по невиробничих профспілках, які неймовірно розбухли в попередній період від випадкових елементів. А саме: тільки за 9 місяців 1921 року з 1 січня до 1 жовтня цього року спілка рабробітників скоротилася на 44,1%, спілка робітників освіти і мистецтва — на 43,1%, всемедсантруд на 39,2% і т. ін.²). Одночасно з очищенням і зміцненням членського складу профспілок відбувалася певна організаційна перебудова і всієї їхньої роботи — посилювалась роль виробничих спілок, збільшувалась їхня самостійність і уточнювались функції стосовно до тих нових умов, в яких їм доводилось працювати.

Різких змін зазнавала тарифна політика профспілок. Як вже згадувано, в період „воєнного комунізму“ регулювання зарплати було зосереджене фактично виключно в руках профспілок. Такий порядок явно суперечив усій нашій господарській політиці, скерованій на підвищення продуктивності праці. Завдання піднести виробничі сили країни, домогтися безвтратності і прибутковості кожного підприємства вимагало, як правильно вказувала партія, „зосередження всієї повноти влади в руках завадоуправи. Ці управи... повинні самостійно відати і установленням розмірів зароботної плати і розподілом грош-знаків, пайок, прозодягу і всякого іншого постачання на основі

1) „Рабочий“ — орган Катеринославської ГРПС № 18 за 1923 рік.

2) Цифри подано у Б. Колеснікова „Нариси з історії профруху на Україні“.

і в межах складених з профспілками колективних договорів"... (резолуція XI з'їзду РКП(б)).

Нова економічна політика потребувала переходу до регулювання заробітної плати і інших умов праці на **договорних** началах. Однак, тільки в другій половині 1922 року профспілки України широко переходять до укладання колективних договорів з господарськими організаціями. Ця форма визначення умов праці стала незабаром переважна.

Одночасно з тим відбувався перехід до виплати заробітної плати грішми і ліквідація натурального постачання робітників (харчового та іншого), яке ще у січні 1922 року становило близько 56% зарплати, а вже у грудні того самого року тільки 9%.

Це давало змогу ліквідувати зрівняльну оплату праці робітників різних кваліфікацій, що складалася у наслідок натурального постачання.

Досягнення підвищення реальної зарплати при укладанні колективних договорів ще більше стимулювало активність робітничих мас і зміцнювало їхній зв'язок з профспілками.

Перші підсумки діяльності профспілок України в умовах нової економічної політики підвела III всеукраїнська конференція, що відбулася у травні 1923 року. В резолюції на доповідь про підсумки профруху в нових обставинах і про діяльність підбюро ВЦРПС конференція зазначає: „15 місяців роботи цілковито ствердили правильність намічених II Всеукраїнською конференцією профспілок і другим пленумом ВЦРПС завдань“.

„Спілки значно зміцніли організаційно, що сприяло встановленню жвавішого щільного зв'язку... безпосередньо з членами спілки“.

„Правильне застосування нових завдань профспілок в нових обставинах сприяло чималому поліпшенню матеріального становища робітничої класи“

До цього часу вже почали позначатися перші наслідки доброго впливу нової економічної політики на наше народне господарство. В деяких галузях промисловості починалося помітне піднесення. Однак центральне завдання всієї радянської країни і далі лишалося завдання відновлення виробничих сил підірваних імперіалістичною і громадянською війною. У своїй відозві до V всеросійського з'їзду профспілок у вересні 1922 року В. І. Ленін писав: „Наше становище особливо тяжке тому, що нема засобів для відновлення основного капіталу машин, знарядь, будівель тощо, а саме ця промисловість так звана „важка індустрія“, є основна база соціалізму. У капіталістичних державах звичайно відновлюють цей основний капітал за допомогою позик. Нам не хочуть дати позики, доки ми не відновимо власности капіталістів та поміщиків, а ми цього зробити не можемо і не зробимо. Лишається надзвичайно тяжкий і довгий шлях: призбирувати потроху ощаджень, збільшувати податки, щоб поступінно відбудувати зруйновані залізниці, машини, будівлі тощо“.

Отже, завдання соціалістичного будівництва потребували на-
громадження „ощаджень“ для того, щоб відновити нашу важку
індустрію. Подруге, дальше поліпшення матеріяльного становища
робітників безпосередньо зв'язувалося із зростанням продукції
нашої промисловости і її здешевленням. Тому вже до часу
III всеукраїнської конференції перед профспілками постала
проблема ув'язати зростання заробітної плати із зростанням
продуктивности праці, встановити між ними щільнішу залежність.
Однак достатньо чіткої постави ця проблема в постановах
і працях конференції не мала. Як в постанові на доповідь „Про
стан промисловости на Україні“, так і в резолюції на доповідь
„Про матеріяльне становище робітників“ це завдання зовсім
обминули.

Конференція радить „тимчасово закріпитися на досягнутому
рівні заробітної плати, по змозі підтягувати до нього групу про-
летаріату, що відстали“...

Спілки при цьому повинні встановлювати „свою позицію до
заробітної плати в кожному окремому об'єднанні, виходячи...
з інтересів всього народного господарства в цілому“. Чіткішу
і виразнішу поставу проблема піднесення продуктивности праці
дістала тільки на II з'їзді профспілок України у листопаді
1924 року.

У звітній доповіді про роботу Укрбюра ВЦРПС голова Укр-
бюра тов. Угаров говорив: „Нашому з'їздові доведеться роз-
в'язувати багато питань, але **головне наше завдання**, що про
нього ми всі говоримо, **в тому, щоб піднести продуктивність
праці...** Ми повинні ставити питання так, щоб з піднесенням
продуктивности праці піднести зарплатню і поліпшити становище
робітничої кляси. Але все питання зв'язане з питанням про zde-
шевлення нашої продукції. Нам доведеться заглибитися у пи-
тання підрахунку, калькуляції при тій складній ситуації, в якій
ми живемо, ми повинні знати виробництво. Робітнича кляса по-
винна подумати про те, щоб привести у відповідність ціни на
хліб з цінами на фабрично-заводську продукцію і зв'язати це
питання з нашою політикою на селі“. Цей виступ характеризує
і загальний напрям роботи другого з'їзду, що позначився на
ухвалах на звіт про діяльність Укрбюра ВЦРПС, а також і на
резолюції на доповідь тов. Чубаря „Про економічний стан і
перспективи УСРР“, де зазначається: „за головне і найневід-
кладніше завдання з'їзд вважає збільшення продуктивности праці,
збільшення випуску продукції промисловости і всемірне її zde-
шевлення“. „На цій базі і в безпосередньому зв'язку із збіль-
шенням продуктивности праці стоїть і стоятиме дальше зро-
стання заробітної плати“.

Ця постанова показує високу політичну стиглість українського
профруху, що проробив укупі з усім радянським профрухом
складний шлях перебудови своєї роботи, підпорядкувавши її
цілком новим завданням соціалістичного будівництва.

Другий Всеукраїнський з'їзд відбувався на тому етапі відновного періоду, коли правильність господарської політики нашої партії і радянської влади виступала щедалі наочніше. Це був період перших великих успіхів справи відновлення промисловості і сільського господарства України. Об'єм всієї продукції державної промисловості України досяг 1923-24 року 31,8% довоєнного рівня тоді, як 1921-22 року він становив тільки 14% довоєнного. Видобуток кам'яного вугілля збільшився до 727 мільйонів пудів, становлячи приблизно 50% довоєнного рівня (проти 439 мільйонів пудів 1921-22 року). Майже втричі порівняно з попереднім 1922-23 роком збільшився видобуток залізної руди, дійшовши 27 мільйонів пудів, утричі виріс і витоп чавуну, становлячи 23 мільйони пудів. Коли порівнювати з довоєнним часом, витоп чавуну становив тільки 12,2%. Однак, для того періоду це були дуже великі успіхи. Успішно розвивалася і легка промисловість України — харчова і цукрова. Загальний випуск цукру 1924 року дійшов 26-27 мільйонів пудів, що становило до 52% проти випуску 1914 року, тоді як 1923 року відповідна цифра дорівнювала тільки 38%. Відновлювалось і сільське господарство: засівна площа збільшувалася від 44,2 мільйонів га 1922 року до 62,3 мільйонів га 1924 року, відстаючи тільки на 9% від площі 1916 року.

Величезний вплив на оздоровлення всього народного господарства мала проведена на початку 1924 року грошева реформа. Всі ці успіхи народного господарства позначилися на поліпшенні матеріяльного стану робітничої класи. Збільшилася реальна заробітна плата українських робітників, становлячи 1923—1924 року 60% довоєнного рівня, проти 34,7% 1921-22 року. Однак, зростання заробітної плати у різних галузях промисловості відбувалося неоднаково. Дуже ще відставала заробітна плата робітників важкої промисловості. Наприклад, реальна зарплата гірників доходила тільки до 50% довоєнного рівня. Поряд із завданням підтягати рівень зарплати відсталих груп робітників перед профспілками поставали і нові завдання боротьби за збереження реальної цінності зарплати. Грошева реформа, перехід на тверду валюту, підводили тверду базу під договірне регулювання заробітної плати, яку тепер встановлено у червоному численні.

Коли раніш при валюті, що падала, завдання профспілок сходило до того, щоб не відставати від зростання дорожнечі і зарплату обчислювали в умовних так званих „товарових карбованцях“, то тепер першорядне завдання стало — боротьба проти підвищення ринкових цін. В цих умовах величезного значення набувала робота кооперації, і профспілки приділяють їй чимало уваги. Другий з'їзд заслухав спеціальну доповідь про робітничу кооперацію. Перехід до нової економічної політики поставив перед профспілками ряд нових завдань і вимог в царині обслуговування матеріально-побутових потреб своїх членів. І ми ба-

чимо, що вже III конференція обговорює питання так званої робітничої медицини і соціального убезпечення, питання боротьби з безробіттям досить великим у той час. Завдання і робота профспілок ускладнюються і поширюються. Коли у перші роки непу надзвичайно низький матеріальний рівень існування робітничих мас вимагав від профспілок зосередити всю увагу на цих питаннях, то вже перші успіхи нашої промисловости, завдання соціалістичної індустріялізації і завдання дальшого піднесення продуктивності праці поряд з питанням поліпшення матеріального становища робітників висувають на одне з перших місць економічну роботу профспілок.

Зароджуються виробничі комісії і виробничі наради, налагодженню роботи яких другий Всеукраїнський з'їзд приділив у своїх постановах багато уваги.

Зростання нашої промисловости відновлення заводів і шахт припинили розпорошення робочої сили; почався процес збирання кваліфікованих кадрів. В цих умовах швидко зростали профспілкові лави. До часу другого з'їзду профспілки України об'єднували 1.174 тисячі членів, вирішивши за 18 місяців, що минули від часу III конференції, на 300.000 чоловіка. За цей же період число членів індустріальних спілок збільшилося на 45%. Паралельно із числовим зростанням профспілки досягли не малих успіхів і в якісному поліпшенні всієї своєї роботи. Центр ваги профспілкової діяльності поступово пересувався в низовий осередок — фабрично-заводський комітет. На зміцнення цих первинних ланок, на поживавлення їхньої роботи, на посилення зв'язку з масами через делегатські збори, збиральників, цехуповноважених тощо профспілки звертали велику увагу.

Чималою розмаху і різноманітності набула також культосвітня діяльність профспілок.

На селі зростала і міцнішала спілка Всеробітземліс, збільшувались кадри службовців радянських установ і це висувало нові вимоги — організацію профроботи на селі.

Вся ця різноманітність питань і завдань радянських профспілок, що позначилася на роботах II з'їзду, показує той величезний розмах, який мав наш профрух при диктатурі пролетаріату. Однак, особлива роля II з'їзду в історії українського профруху викликана постановою на його обговорення національного питання. Ленінська національна політика, що її проводила комуністична партія, не могла обминути професійного руху. Українізація, що її проводила КП(б)У не могла пройти мимо профспілок України. Як правильно записав у своїх постановах II з'їзд **„класові інтереси пролетаріату України, що її населює величезна більшість селянства, яке розмовляє українською мовою і має свої національні побутові і культурні особливості, за наявності значної частини робітничої класи, зокрема членів профспілок — українців, що розмовляють українською мовою і зв'язані з українським селянством — висувають**

потребу закріпити змичку робітничої кляси з селом через ідейний і культурний вплив пролетаріату на селянські маси, чого треба досягти за правильною національною політикою в роботі профспілок". (Підкреслення наше — автор). Разом з тим постанови з'їзду про практичне запровадження цієї правильної політики мають половинчастий і непослідовний характер. Основні заходи сходять до мовної українізації апарату профспілок, до проведення масової роботи українською мовою в тих профспілках, що об'єднують більшість українців або ж працівників радапарату (радторгслужбовці, робітос). Теж і до культурно-освітньої роботи профспілок. Питання про українізацію всієї профроботи, а тим паче про українізацію русифікованих шарів індустріального пролетаріату у постановах з'їзду немає. Навіть більше. Основний доповідач в національному питанні тов. Булат, визначаючи потребу боротьби проти великодержавного і національного шовінізму, кидається на деяких профробітників: "...Ряд професійних робітників, що перебувають навіть на керівній професійній роботі, не розуміють завдань, які тепер стоять перед нами у справі українізації. Вони говорять про українізацію робітничих мас. Я б спитав усіх товаришів, де це написано? Чи читали вони це десь у Леніновій науці або в якійсь іншій праці або творі? Ніде, ніколи цього не було написано, і було б безглуздя ставити це завдання перед собою, бо це значило б перегинати палку у другий бік".

Тут виявляється нерозуміння суті національної політики партії. Нерозуміння того, що саме індустріальний пролетаріат повинен бути гегемоном і активним будівником національної формою і пролетарської змістом української соціалістичної культури, розквіт якої забезпечила тільки радянська влада. Не зважаючи на ці дефекти постанови II з'їзду щодо національного питання відіграли велику позитивну роль і забезпечили ті зрушення, яких під проводом ЦК КП(б)У добилися профспілки в справі культурної революції на Україні.

Другий з'їзд ухвалив, крім того, великої принципіальної ваги організаційну постанову про утворення замість Укрбюра ВЦРПС Всеукраїнської ради професійних спілок і замість уповноважених ЦК спілок — Всеукраїнських комітетів. Цей захід, що виходить з правильного застосування ленінської національної політики в профрусі, обгрунтовано ось чим:

„а) реорганізацією, що закінчилася і оформленням керівних українських органів по адміністративно-господарській лінії, б) запровадженням районування всередині України, в) потребою активнішої участі профспілок у справі відновлення господарства соціалістичних республік, розв'язання питань еконсмічного і торговельного характеру, підпшення апаратів державних, громадських органів і т. ін.“.

Отже, утворення ВУРПС'у переслідувало зовсім інші цілі, ніж ті, що їх ставили собі меншовики, утворюючи в свій час контр-

революційні українські центри профруху — Югпрф і Уцентро-проф. Не могло бути й мови про те, щоб протиставити український профрух всесоюзному, або ж послабити керівну роль більшовицького ВЦРПС.

Резолюція II з'їзду вимагає: „Щоб не припустити розпорошення сил і моці робітничої кляси, а також, зважаючи на потребу, зберегти єдність і непорушність профруху СРСР... ВУРПС і Всеукраїнські комітети спілок у своїй діяльності керуватися директивами Всеукраїнських з'їздів, а також і директивами ВЦРПС і Всесоюзних центральних комітетів спілок і постановами Всесоюзних з'їздів“.

Період, що настав після II Всеукраїнського з'їзду профспілок, характеризується дальшим зростанням і зміцненням українського профруху. Розгорталася масова робота, посилювався зв'язок профспілок з робітничими масами, велося наступ на нещадну боротьбу з хибами і перекрученнями в роботі низових ланок. Робітнича кляса радянських республік під випробованим керівництвом компартії успішно будувала своє соціалістичне господарство.

Накреслена комуністичною партією політика індустріялізації неухильно здійснювалась. Об'єм продукції державної промисловості до 1926 року дійшов 90% довоєнного рівня, а продукції сільського господарства — 99%. Відновлювалась хоч і трохи повільніше важка індустрія: видобуток вугілля збільшився до 1182 мільйонів пудів, витоп чавуну — до 102,3 мільйонів пудів. Рік-у-рік зростали капіталовкладення у державну промисловість України, дійшовши 1925-26 року 216,6 мільйонів карбованців (збільшення проти 1924-25 року вдвоє, а проти 1923-24 — учетверо). Переважна частина капіталовкладень — до 70% йшла на відновлення важкої промисловості. Через швидше зростання промисловості зростала питома вага промислової продукції у загальній продукції народного господарства, дійшовши 1925-26 р. 43,5%. Приватний капітал швидко витискалося як з промислового виробництва, так і торговельного обігу. Частка приватника у промисловому виробництві знизилася 1925-26 року до 18,1% проти 30,8% 1923-24 року. У великій і середній промисловості його роль була мізерна. У торгівлі приватний капітал 1925-26 р. мав 27% торговельного обігу проти 48% 1923-24 р., з гуртової торгівлі його майже зовсім витиснуто, він забрав тільки 9,4% великогуртового обігу. Політика соціалістичної індустріялізації забезпечувала перевагу соціалістичним елементам народного господарства. В економічному змаганні між будованим соціалізмом і залишками капіталізму перемагав соціалізм. Швидко зростали кадри промислового пролетаріату. 1925-26 р. число робітників у ценовій промисловості України вперше перевищило довоєнний рівень (на 20,2% більше, ніж 1913 року). Помітно поліпшилося матеріальне становище робітничої кляси. Заробітна плата дійшла 91,6% довоєнного рівня. Продуктивність

праці, однак, ще чимало відставала від зарплати, становлячи тільки 83,4% довоєнного рівня. Країна рад закінчувала відновний період народнього господарства. В цих умовах у листопаді 1926 року зібрався III Всеукраїнський з'їзд профспілок.

За два роки, що минули від II з'їзду, відбувалося далі зростання профспілок переважно коштом індустріальних груп. Число членів профспілок на Україні дійшло до першого жовтня 1926 року 1.823 тисяч чоловіка.

На доповідь ВУРПС'у з'їзд відзначив низку досягнень: поживлення масової роботи в наслідок застосування методів середспілкової демократії, оздоровлення спілкових фінансів; оздоровлення робітничого бюджету в наслідок правильної політики зарплати, що „цілком відповідала інтересам пролетаріату та інтересам дальшого розвитку промисловости і зростанню соціалістичного надбання“.

Основну увагу з'їзд приділив: перенесенню центру ваги масової роботи в цех і зміну, що спричинялося складнішими завданнями роботи спілок, а також зростанням активності робітників; посиленню виробничо-економічної роботи (боротьба за режим економії, зміцнення виробничих нарад, організація тимчасових контрольних комісій); енергійному піднесенню продуктивности праці, щоб наздогнати і випередити зростання зарплати і забезпечити соціалістичне нагромадження в нашій промисловості і т. д.

З'їзд знову обговорив питання українізації профроботи і повніше, ніж попередній з'їзд, визначив практичні завдання українізації. Партійні постанови (зокрема липневий пленум ЦК КП(б)У 1926 року) допомогли внести повну ясність у ці питання і виправити помилки II з'їзду.

Відповідно з цим у постанові III з'їзду читаємо: „у більшій мірі взяти курс на поширення масової роботи українською мовою з тим, щоб не тільки розвинути її в округах та районах, де переважають українські робітники, а також **перенести її в промислові райони...** Особливу увагу звернути на українізацію апаратів індустріальних спілок“.

З'їзд накреслив також низку заходів щодо українізації всієї культроботи профспілок. Тим самим з'їзд утворив потрібні умови для залучення до активного будівництва української пролетарської культури широких мас робітничої кляси.

Закінчення відновного періоду відзначилося боротьбою партії проти контрреволюційного троцькізму. Труднощі соціалістичного будівництва, що виявилися на цьому етапі, породили вагання в деякій частині робітничої кляси і викликали паніку у найменше стійких, переважно непролетарських елементах партії, що намагалися стягти партію з її правильного ленінського шляху.

На XVI партійному з'їзді тов. Сталін так схарактеризував суть троцькізму:

„Суть троцькізму насамперед становить заперечення можливости побудови соціалізму в СРСР силами робітничої кляси і

селянства нашої країни... Отже, ми маємо тут буржуазне заперечення можливості побудови соціалізму в нашій країні, прикриване „революційною“ фразою про перемогу світової революції... Суть троцькізму, подруге, становить заперечення можливості залучення основних мас селянства до справи соціалістичного будівництва на селі... Отже, ми маємо тут буржуазне заперечення сил і можливостей пролетарської диктатури повести селянство до соціалізму, прикриване машкарою „революційних“ фраз про перемогу революції... Суть троцькізму становить, нарешті, заперечення потреби залізної дисципліни партії, визнання волі фракційних угруповань у партії, визнання потреби утворення троцькістської партії... Отже, ми маємо тут визнання волі фракційних угруповань у партії аж до допущення волі політичних партій в країні диктатури пролетаріату, прикриване фразою про „внутрішньопартійну демократію“, про „поліпшення режиму“ в партії.. Капітулянство на ділі як **зміст**, ліві фрази і „революційно-авантюристичні звички як **форма**, що прикриває і реклямує капітулянтський зміст — така суть троцькізму“.

XV партійний з'їзд поставив троцькістів, цей „передовий загін контрреволюційної буржуазії“ поза партією.

На Україні троцькізм 1926-27 року зібрав куди менше прихильників, ніж 1923 року, не кажучи вже про 1921 рік. Про це яскраво свідчать дані про підсумки дискусії перед XV партз'їздом. Загалом на партзборах за лінію опозиції (рахуючи тих, що голосували проти і тих, що утримались) голосувало 0,8%, за лінію партії — 99,2%. Деякий (дуже незначний) успіх опозиція мала тільки серед дрібнобуржуазних міщанських елементів. Не підтримав опозицію і позапартійний робітник. У жовтні 1927 р. на X річницю Жовтня ноза хвиля робітників (по Україні близько 20.000 чоловіка) влилася до партії. На зміну дрібнобуржуазним троцькістським елементам до партії прийшов робітник. В боротьбі за ідейну чистоту і пролетарську дисципліну партії проти троцькізму КП(б)У стала за одну з підпор лєнінського ЦК ВКП(б).

Троцькістські елементи намагалися пройти і в профспілки, намагалися, граючи на труднощах зростання і шкурних настроях найвідсталіших елементів робітничої класи, спертися на них у своїй боротьбі проти партії і радянської влади.

Троцькістсько-зінов'ївська опозиція у питаннях профруху зайняла цілком меншовицьку позицію. Це найбільше виявилось в демагогічному вимаганні загального збільшення зарплати неув'язаного з можливостями робітничої держави.

Троцькісти висунули вимогу негайного підвищення зарплати у квітні 1926 року, тобто тоді, коли почалося зростання товарного індекса. В цих умовах зростання грошової заробітної плати привело б тільки до підвищення цін, падіння червінця і зниження кінець-кінцем реальної зарплати. Тому XV партконференція відкинула ці пропозиції троцькістів як „безсумлінну демагогію і політиканство“.

Заходи, що їх потім провів ЦК (вересневе підвищення зарплати 1926 року) були щільно пов'язані з „виявленими перспективами загального господарського поживавлення“. У протипагу троцькістам партія різко підкреслила, що зростання продуктивності праці має не тільки наздогнати, але і випередити збільшення зарплати. Лише тоді поліпшення матеріального рівня робітничої кляси відбуватиметься на твердій базі.

До десятих роковин Жовтня ЦК партії, в протипагу вузько-економічній споживацькій вимозі троцькістів, почав запроваджувати в життя реформу, що має величезне значення — запровадження семигодинного робітного дня.

Другий пленум ВЦРПС (жовтень 1927 року) так схарактеризував погляди троцькістів: „пленум ВЦРПС з великим обуренням відзначає, що випробувана і перевірена на досвіді всієї пролетарської революції лєнінська лінія нашого профруху зазнала на даному пленумі ВЦРПС явно демагогічної критики від розкольніцької групи членів пленуму — опозиціонерів. Перекручуючи факти, підтасовуючи цифри, виставляючи все у сумному вигляді (в дусі писань меншовицького „Соц. Вестника“), фальсифікуючи лєнінізм, ця група фракціонерів, що відірвалася від робітничої кляси і виступає під прапором „лівого комунізму“ намагається дискредитувати керівництво партії перед широкими робітничими масами, об'єднаними у профспілки, деморалізувати кадри профспілкових робітників, розколоти профрух на два табори і тим самим розхитати основну базу пролетарської диктатури“.

Радянські профспілки не пішли за контрреволюційним троцькізмом. Ще щільніше згуртувавшись довкола лєнінського ЦК, вони викинули геть із своїх лав (як раніш меншовиків) новоявлених меншовицьких ренегатів — троцькістів.

Рішучу відсіч дав троцькістам зокрема і профрух України. На III всеукраїнському з'їзді не було жодного троцькістського виступу. Робота з'їзду пройшла під знаком боротьби за генеральну лінію нашої партії.

У звіті до III з'їзду ВУРПС писав: „перед робітничою клясою стоїть завдання великого соціалістичного будівництва, відтворення засобів виробництва, індустріялізація країни. Заходи, зв'язані з цим, мають подвійно важливе політичне значення для дальшої нашої боротьби... Умови нового будівництва, труднощі зв'язані з ним, як ніколи вимагають єдності дій робітничої кляси“. Під знаком цієї єдності і проходила вся робота III Всеукраїнського з'їзду профспілок.

У своєму привітанні ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У з'їзду „палко вітає сталеву єдність ВКП(б) і КП(б)У, що так блискуче виявилася на останніх партконференціях, які нанесли жорстокий удар усім спробам ревізії лєнінізму, від кого б вони не йшли. Тверда впевненість нашої комуністичної партії у можливості будівництва соціалізму в СРСР є й наша впевненість. У лавах українського пролетаріату тверда рішучість ні на крок не відступати від ко-

муністичного авангарду, іти за його гаслами під його прапором”.

Цю обіцянку український пролетаріят і український профрух виконали і виконують на всіх дальших етапах нашого соціалістичного будівництва.

Від відновлення народнього господарства до вивершення першої п'ятирічки ¹⁾

Протягом двох років, що минули з моменту III Всеукраїнського з'їзду профспілок, робота профспілок України відбувалася в умовах напруженої і успішної роботи по індустріалізації країни.

Рівень промисловости і сільського господарства перебільшив передвоєнний (для промисловости 1927-28 р.—114,8%, для сільського господарства — 102,0%) ²⁾, відбудовний період закінчився, почався період реконструктивний.

„Ціла низка галузів промисловости на Україні цілком змінила своє обличчя в наслідок раціоналізації (механізації, запровадження конвеєрної системи тощо): скляна (нові заводи американського типу в Костянтинівці), силікатна, сільсько-господарське машинобудівництво (що дало продукції 1927—28 року на суму близько 100 млн. крб., себто вп'ятеро більше, ніж до війни). Прокладається близько 2 десятків „американізованих“ шахт у Донбасі. Підготовляється корінна технічна реконструкція найбільших металургійних заводів“ ³⁾.

Низку виробництв утворили на Україні вперше, себто зробили перші кроки на шляху звільнення від залежності від чужоземного капіталу, приміром, виробництво тракторів на харківському паротягобудівельному заводі, хемічної апаратури, вимірювальних приладів, сепараторів, тракторних і складних молотарок тощо.

Швидкими кроками просувається електрифікація (Штерівка, початок будівництва Дніпрельстану, Есхару тощо).

Капітальні вкладки в промисловість України становили 1927—28 року — 382,2 млн. крб. (крім того на електрифікацію 71,1 млн. крб.). З цих вкладок 70% витратили на важку індустрію. Частка промисловости в загальній продукції народнього господарства становила вже 47,2%.

Проте, важка індустрія залишалась вузьким місцем народнього господарства УСРР. Якщо виробництво сталі й видобуток вугілля 1927—28 року перебільшили довоєнний рівень (105,5% і 104%), то по чавуну й залізній руді ми відставали (82,7% і 70%) ⁴⁾. Оскільки УСРР є залізно-вугільний кістяк Радянського Союзу, то таке відставання загрожувало зірвати темпи соціалістичного будівництва СРСР.

¹⁾ Цей останній розділ додало видавництво.

²⁾ З доповіді тов. Чубаря на XI Всеукраїнському з'їзді рад.

³⁾ З доповіді т. Сухомліна на IV Всеукраїнському з'їзді профспілок.

⁴⁾ З контрольних чисел Держплану УСРР на 1929—30 р. (додаток, стор. 24—25), рік видання 1930.

Провідна роля важкої індустрії почала відбиватися в соціалістичній реконструкції українського села. Більшало число колгоспів, міцнішала кооперація, заснували 1928 року нові радянські зернові господарства, що мали стати одною з найважливіших складових частин боротьби з відставанням зернового господарства й знаряддям перебудови села на соціалістичний лад. Проте, командні соціалістичні висоти на селі були ще слабкі.

Як у промисловості, так і в торгівлі роля приватника значно підупала. У цензовій промисловості роля приватника становила 1927—28 року мізерну цифру—0,9%. У торгівлі вона підупала до 20% (становлячи в роздрібній торгівлі третину, а в гуртовій—лише 5%).

Успіхи соціалістичного будівництва супроводжувало швидке зростання кадрів робітничої класи (1927—28 року в цензовій промисловості УСРР працювало без сезонних робітників за даними ВРНГ 500 тис. чоловіка, себто на 42% більше, ніж 1913 р.). Гостро стала проблема соціалістичного перевиховання сотень тисяч нових робітників, що прийшли з села на виробництво. Невпинно зростав матеріальний і культурний рівень широких робітничих мас. Досить зазначити, що реальна зарплата побільшала за 2 роки (1926—28 рік) на 20%, перебільшивши більше, ніж на чверть довоєнний рівень (127%).

Водночас продуктивність праці також перебільшила довоєнний рівень, вперше за всі часи випередивши зростання заробітної плати (на 23% за період 1926—28 р.). Це забезпечило швидкі темпи зростання промисловості УСРР і зменшення собівартості (у республіканській промисловості УСРР на 26% 1926—27 і на 7% 1927—28 р.).

Почали здійснювати історичний маніфест ювілейної сесії ВУЦВК'у про запровадження 7-мигодинного робітного дня. Рік-у-рік більшало асигнування на соцстрах, капітальні витрати на охорону праці, культпотреби і т. д. і т. п.

В умовах переходу від відбудовного періоду до реконструктивного і зібрався напередодні VIII Всесоюзного з'їзду профспілок IV Всеукраїнський з'їзд (8 грудня 1928 року).

Лялмотивом з'їзду був перевірі роботи профспілок з погляду завдань реконструктивного періоду. В цьому розумінні з'їзд був безсумнівно з'їздом жорстокої більшовицької самокритики.

Відзначивши чималі успіхи в роботі профспілок України за останні роки, успішне втягнення у спілки нових робітників, зростання професійного активу (на Україні профактив побільшав з 184 тисяч 1926 року до 300 тисяч 1928 року) посилення роботи в цеху, проведення основ профспілкової демократії, правильну політику зарплати й пожвавлення економічної роботи, зміцнення профспілки сільгоспробітників, значні досягнення в галузі українізації тощо,—з'їзд зосередив головну свою увагу на найбільших хибах профроботи, що виявилися під час крутого повороту до періоду соціалістичної реконструкції.

Досить зазначити, що на Україні за період між III і IV Всеукраїнськими з'їздами профспілок розпустили близько 500 профорганізацій. Мотиви розпуску — розтрата спілкових коштів, погане керівництво роботою, порушення профспілкової демократії, брак хоч якої б то роботи й відрив від мас, бюрократизм й утиск щодо членів спілки, порушення фінансової дисципліни, пияцтво, розпуста й протекціонізм, дискредитування організації тощо — досить характеризують хворобливі місця профроботи.

Відповідно до цього IV Всеукраїнський з'їзд у резолюції на доповідь ВУРПС відзначає, що „протягом звітного часу в ряді місць (Артемівське, Одеса, Куп'янка тощо) виявилися надто хворобливі явища, як приміром, розклад окремих працівників — одрив їх од маси, бюрократизм, чиновницьке переродження, підлабузнювання тощо. Ці факти свідчать про те, що профрухові загрожує велика небезпека, коли своєчасно не вживуть найрішучіших заходів до усунення їх. З'їзд закликає всіх членів спілок та спілкові організації оголосити нещадну боротьбу з чиновницькою байдужістю до потреб робітників, з бюрократизмом, нечутливістю спілкових працівників.

„Схвалюючи заходи ВУРПС (розпуск організацій) для боротьби з цими явищами, з'їзд доручає ВУРПС і всім профорганізаціям провадити надалі боротьбу з такими явищами.

„З'їзд підкреслює, що завдання дальшого розвитку та зміцнення профруху і запобігання таких явищ вимагають якнайбільшого розвитку робітничої демократії та пролетарської самокритики. Сміливо висуваючи замість тих профпрацівників, що розклалися і не справляться із своїми завданнями, нові кадри працівників з виробництва, треба водночас посилити висування на провідну роботу безпартійних робітників“.

Водночас IV Всеукраїнський з'їзд профспілок вперше висунув питання про перебудову масової роботи профспілок, яке потім стало центральним на VIII всесоюзному з'їзді:

„З'їзд звертає увагу профорганізацій на потребу посилити живе керівництво, посилити контроль над виконанням постанов спілкових органів, в першу чергу, постанов загальних робітничих зборів, більше ніж до цього часу, обслуговувати нові кадри, що прийшли на виробництво і ввести їх в інтереси робітничої класи. **Треба перенести центр усієї профроботи в цех, зміну, в окремі групи на підприємстві“.**

Розгорнутий наступ пролетаріату на залишки капіталістичних елементів загострив класову боротьбу. Вплив дрібнобуржуазної стихії спричинив хитання в окремих прошаруваннях робітничої класи (насамперед серед нових робітників), а через них — і в партії, живив правий ухил. У лавах захисників правого ухилу опинилося і тодішнє керівництво ВЦРПС з Томським на чолі, одним з проводирів правої опозиції. Радянському профрухові загрожувала небезпека стати під впливом своїх правоопор-

туністичних керівників на найнебезпечніший шлях перетворення профспілок у знаряддя боротьби з генеральною лінією партії.

Старе правоопортуністичне керівництво профспілками відбивало хитання дрібнобуржуазних шарів людности і найвідсталіших груп робітничої класи, намагалось повстати проти справді пролетарських завдань — залучення багатомільйонних мас до активного соціалістичного будівництва. Під машкарою збереження захисної ролі профспілок вони (праві) несли з собою на практиці ідеали тред-юньйонізму, вузької цеховщини, протиставили виробничі функції спілок піклуванню про матеріально-культурні потреби робітництва.

„Опортуністична керівна група старого складу ВЦРПС не лише виявила нездатність зрозуміти завдання пролетарської диктатури в реконструктивний період і завдання профруху, що виходять з цього, але й вчинила опір партії в перебудові роботи профспілок та усуненні їхніх найбільших хиб, що яскраво виявились у момент розгортання соціалістичного наступу. Перекручуючи лінію партії в профспілках, опортуністичне керівництво ВЦРПС з усіх корінних питань профруху на новому етапі зайняло антиленінську, правоухильницьку позицію“ [з резолюції XVI з'їзду ВКП(б)].

Опортуністичні елементи в профрухові, на чолі яких стояла права опозиція в ВКП(б), перекручуючи принципи ленінського вчення про профспілки, ізолюючи профспілки від загальнокласових завдань пролетаріату, отже, скотились у багно меншовізму, повторивши історію меншовиків, що кинули свого часу контрреволюційне гасло „незалежність профспілок від радвади“.

Партія, за керівництва ленінського ЦК на чолі з тов. Сталіним, завдала нищівного удару меншовицьким спробам відірвати профрух від загальнокласових завдань пролетаріату.

Історичне значення IV Всеукраїнського з'їзду профспілок саме в тому й полягає, що він був з'їздом ідейної консолідації профруху УСРР, згуртування його навколо ленінського ЦК, з'їздом, що поклав генеральну лінію партії в основному цілої своєї роботи. Розгромивши в свій час контрреволюційний троцькізм, профрух України на своєму IV з'їзді дав одностайну відсіч правоопортуністичній небезпеці, панікерству і невір'ю у сили пролетаріату.

„За основу лінії дальшої господарської політики“ ухвалив IV Всеукраїнський з'їзд на доповідь ВУРПС: „повинно бути неухильне проведення попереднього темпу індустріялізації країни, всемірне зміцнення важкої індустрії, особливо у вузьких місцях — кам'яно-вугільній та металургійній промисловості... Труднощі, що стоять на шляху соціалістичного будівництва у сучасний період, спричиняються серед окремих груп трудящих до хитань та сумнівів у можливості перемоги їх. З'їзд підкреслює, що в цих умовах перед профспілками стоїть особливо серйозне завдання — всемірно скупчити сили всієї робітничої класи, піднести активність її, мобілізувати увагу навколо основних завдань со-

ціалістичного будівництва на боротьбу за перемогу над тими труднощами, що є на цім шляху. Треба рішуче боротися з усякими ухилами, що відбивають дрібнобуржуазний вплив на окремі шари робітничої класи, зосередивши головну увагу на боротьбі з спробами затримати темп індустріялізації та на недооцінці глитайської загрози“.

Зокрема з'їзд різко підкреслив завдання посилити роботу профспілок на селі.

Потім на VIII Всесоюзному з'їзді профспілок (грудень 1928 р.) українська делегація згуртовано виступала проти вилазки правоопортуністичних елементів („заява 92“ тощо), якими керувало старе керівництво ВЦРПС, і відіграла не останню роль в справі ухвали VIII Всесоюзним з'їздом витриманих постанов, що відповідають ленінській лінії партії.

Відповідно до всього цього конкретні завдання профспілок у справі боротьби за швидкі темпи індустріялізації, пожевлення роботи виробничих нарад, робота ВКК, боротьба за збільшення продуктивності праці й зменшення собівартості і т. д. і т. п. посіли почесне місце в постановах IV Всеукраїнського з'їзду профспілок.

З інших постанов IV з'їзду треба відзначити резолюцію на питання про завдання культроботи профспілок за умов культурної революції і реконструктивної доби.

Поставивши питання на принципіальну височінь, з'їзд розв'язав його з погляду насамперед забезпечення гегемонії і активної участі пролетаріату, керованого партією у цілому процесі нацкультбудівництва на Україні й в умовах класової боротьби на фронті культури. Цим самим він різко підкреслював і виключну політичну важливість українізації профроботи в умовах України (і насамперед культроботи).

Натурально, що головний і гострий наголос (у відміну від II всеукраїнського з'їзду), з'їзд зробив на завданнях українізації головних індустріальних центрів.

„Ще й досі не подолано інертності та упередження шовінізму по багатьох апаратних ланках індустріальних спілок. Роботу щодо українізації в цілому Донбасі, Дніпропетровщині ледве почато, а в Одесі її ще майже і не розпочинали. З'їзд ставить перед індустріальними профспілками з усією гостротою завдання якнайшвидше надолужити втрачений час, посиливши масову роботу щодо популяризації та запровадження українізації і остаточно українізувати профспілкові культапарати“.

Дальші чотири роки (1928 — 1932) були для всього Радянського Союзу роки героїчної боротьби за здійснення **п'ятирічного плану**.

„Сьогодні, — оголосила у своїй відозві (1931 р.) перша Всесоюзна конференція планування науково-дослідної праці, — вся наша країна перекопана і переорана до основи; у шумі і гуркоті великих робіт, в пилу гарячкової праці, коли вся земля потіє

від нечуваної напруги, ростуть металургійні велетні — Магнетогорськ, Кузнецьк, Тагіл; велетні соціалістичного машинобудівництва — Уралмашбуд, Сталінградський тракторний і ціла серія їхніх братів; хемічні левіофани — Бобрики, Березники; неосяжні громади радгоспів і сучільних колгоспів; могутні гідроелектро-і теплоцентралі — Волхов, Свір, Дніпробуд.

„А на завтра відкриваються перспективи загальної електрифікації країни, її глибокої хемізації і механізації, перспективи нечуваних центрів виробництва електроенергії (Ангара), потужної мережі високої напруги, що опоясує весь Союз, залізничних електрифікованих надмагістралів, потужних комбінатів, нової соціалістичної техніки, нових машин і апаратів з новими потужностями, що підносять виробність на нечувалу висоту“.

Вставали грандіозні перспективи другої п'ятирічки, п'ятирічки побудови безкласового соціалістичного суспільства. Перед Радянською Україною — залізо-вугільним кістяком усього СРСР — перша п'ятирічка висунула велетенські завдання потроєння порівняно з 1928 роком видобутку вугілля, більш, ніж потроєння витопу чавуну і сталі, збільшення майже в чотири рази видобутку руди і у стільки ж разів видобутку електроенергії, величезного зросту машинобудівництва (за початковим проектом п'ятирічки — втрое, а по окремих галузях незрівняно більше), зросту хемії і т. д. Нарешті, накреслені вирішальні зсови у справі піднесення і соціалістичної перебудови сільського господарства УСРР, ліквідації куркульства як класу на базі поспільної колективізації.

Досить порівняти такі цифри як 24,1 млн. тонн вугілля, видобутого 1917 року і 49,5 млн. тонн завдання 1932 року, 2,6 млн. тонн чавуну, витопленого 1913 року і 5,5 млн. тонн завдання на 1932 рік, досить пригадати, що в одному тільки 1932 році, вивершальному році першої п'ятирічки, входять в роботу на Україні: „нові 7 великих та 19 середніх копалень, перша черга нових металургійних заводів Запорізького та Озівсталі, 14 нових домен, 18 нових мартенівських печей на чинних та новопобудованих заводах, 3 машинобудівельних велетнів — Краммашзаводу, Турбогенераторного заводу, Луганського паротягобудівельного заводу, велетня Дніпробуду тощо“¹⁾.

Досить, нарешті, вказати, що за один 1932 рік обсяг української промисловості зростає на 53,1 %, щоб оцінити всю величину будівельного розмаху на Україні. Ми не говоримо вже про пущений 1931 р. Харківський тракторний завод, про майже 447 МТС з 18.700 тракторів на соціалістичних ланах України 1932 р. (в той час як 1930 року було тільки 154 МТС з 6.600 тракторів) і т. д.

„Важка промисловість України ввійшла у четвертий вирішальний рік п'ятирічки з великими досягненнями: у випуску продукції завдання перших трьох років п'ятирічки перевиконано як по всій важкій промисловості, так і по провідних та вирішальних га-

¹⁾ З резолюції V Всеукраїнського з'їзду профспілок на доповідь Наркомату важкої промисловості УСРР.

лузях. Зокрема перевиконано завдання вуглевидобутку ¹⁾, випалу коксу, видобутку залізної руди, загального та сільсько-господарського машинобудівництва. Машинобудівельна промисловість та ряд підприємств інших галузів виконали п'ятирічку за три роки. Організовано і засвоєно ряд нових виробництв..., що дуже підсилює нашу техніко-економічну незалежність від капіталістичних країн ²⁾. 1931 року Радянська Україна, як і весь СРСР, переможно вивершила побудову фундамента соціалістичної економіки, ввійшла в четвертий рік п'ятирічки з послільною колективізацією своїх зернових районів. Успішним вивершенням засівної кампанії на весні 1932 року УСРР, як і весь СРСР, остаточно закріпився на соціалістичному шляху.

На Україні колективізовано 70% бідняцько-середняцьких господарств і 76% засівплощі. На весні 1932 року радгоспи і колгоспи засіяли 87% всієї засівної площі.

Величезну роль в усіх цих досягненнях відіграли профспілки, що числом виросли (розкрупнення) і укріпилися, поновили профапарат кращими робітниками-ударниками, перебудували свою роботу (після розгрому правоопортуністичного керівництва ВЦРПС) під гаслом: „лицем до виробництва“.

До моменту V Всеукраїнського з'їзду профспілок (квітень 1932 року) кадри пролетаріату на Україні доходили 4 мільйонів чоловіка проти 2 мільйонів 1928 року при повній ліквідації безробіття ³⁾. Відповідна армія профспілок до кінця 1931 року дійшла майже 3 мільйонів чоловіка.

Ударництво охопило $\frac{2}{3}$ (62%) робітників. Робітнича кляса на Україні стала творцем ряду нових соціалістичних форм праці, які стали добутком всього СРСР (змінно-зустрічний, конкретне змагання професій, культпобутплян і т. д.) і якісно поліпшують ударний рух. Широко розгорнулася і така вища форма соцзмагання і ударництва як госпрозрахункова бригада (до моменту з'їзду 25.000 госпрозрахункових бригад охоплювали 300.000 робітників). Величезну роль відіграли профспілки і в соціалістичній перебудові села (надіслання двадцятип'ятитисячників, пролетарське шефство і т. д.).

Протягом усього періоду успішної боротьби за п'ятирічку неухильно поліпшувався і матеріальний добробут робітничої кляси СРСР (в тому числі і УСРР).

На Україні, крім повної ліквідації безробіття (як і в усьому СРСР) неухильно збільшувалась зарплата: 1929—1930 р. на 15,5%, за 1931 рік — на 15,9%, 1932 рік збільшення ще на 16,4%. Особливо збільшилась зарплата провідних галузів промисловости (вугілля, метал, транспорт). Почато успішну боротьбу з „ліва-

¹⁾ Проти п'ятирічного плану; але план 1931 року з вуглевидобутку недовиконано.

²⁾ З резолюції V Всеукраїнського з'їзду профспілок.

³⁾ Всі подані тут і нижче дані взято з резолюції V Всеукраїнського з'їзду профспілок.

цькою" зрівнялівкою, що її насаджував старий правоопортуністичний провід ВЦРПС. Безперервне залучення до виробництва членів робітничої родини піднесло місячний заробіток робітничої родини на 64%. Все це при 7-мигодинному робітному дні, на який переведено вже понад $\frac{3}{4}$ всіх працівників при п'яти-і шостиденному робітному тижні.

На житлове будівництво витрачено 1931 року 200 мільйонів крб. проти 45 мільйонів 1929 року. Новозбудована 1931 року житлоплоща становила 1,8 млн. квадратних метрів проти 1,6 млн. квадрат. метрів, збудованих за три попередні роки, разом узяті.

Значно швидше проти накреслень п'ятирічки зростав бюджет соцстраху. 1931 року по Україні витрачено 360 млн. крб. проти 222 млн. 1930 року. На 1932 рік запроєктовано 639 млн. крб. Через курорти, будинки відпочинку та санаторії 1931 року пропущено 211.000 чоловіка проти 119.000 чол. 1930 року. За планом 1932 року буде пропущено 369.000 чоловіка.

На охорону праці і техніку безпеки за 3 роки п'ятирічки витрачено на Україні 90,8 млн. За планом 1932 року для цього ж асигнується 77,2 млн. крб.

Громадським харчуванням охоплено 45,4% робітників по Україні і 56% по Донбасу.

Всіма цими успіхами „завдано нищівного удару правоопортуністичній брехні на ленінську політику партії про піклування за добробут робітничих мас“¹⁾.

На базі успішного здійснення першої п'ятирічки, велетенського зростання свідомості і політичної активності мас трудящих переможно розвивалося і національно-культурне будівництво. Робітнича кляса України під керівництвом партії ставала гегемоном і творцем української соціалістичної культури національної формою і пролетарської змістом.

До революції на Україні не було жодного навчального закладу на українській мові, заборонялося видавати українські книжки і газети. Тепер всі українські діти навчаються на рідній мові. Здійснено загальне початкове навчання. Дітей віком 8—10 років навчається 98%, підлітків 11—16 років—84,5%. За переписом 1926 року на Україні неписьменних було 52,7%. 1931 року в основному серед людности до 35 років неписьменність ліквідовано (93,5%), а протягом 1932 року буде ліквідовано неписьменність трудящих віком до 50 років.

На Україні 50% всієї людности (тобто кожний другий) навчається в тому або тому навчальному закладі.

У вищій школі на Україні 1913 року вчилася (виключно на російській мові) 22.533 чоловіка; це були переважно діти капіталістів, поміщиків, куркулів. 1931 року на Україні у вищій школі вчилася 92.493 чоловіка, це в основному—діти робітників і колгоспників. По цілій СРСР 1932 р. в вищах і технікумах вже 1½ мільйона чол.

¹⁾ З резолюції V Всеукраїнського з'їзду профспілок.

Яскравий показник буйного розвитку культурного будівництва на Україні буде зростання книжкової і газетно-журнальної продукції. „За час пролетарської революції на Україні українських книжок видано майже в 4 рази більше, ніж за 120 років усієї попередньої доби української літератури“ (з резолюції X з'їзду КП(б)У). В загальній книжковій продукції УСРР українська книжка становить 1931—32 р. 95% (проти 89% 1930 року). Тираж підручників на українській мові доходить десятків мільйонів.

Якщо 1920—1922 року була тільки одна газета українською мовою „Вісті“ з тиражем у кілька тисяч, то 1932 року маємо 336 газет українською мовою тиражем 7,2 млн. примірників.

Ми не говоримо вже про досягнення по лінії художньої літератури, українського мистецтва (театр, кіно тощо), по лінії науково-дослідницької праці і т. д. і т. д.

Поряд з цим розквітом української соціалістичної культури по-більшовицькому розв'язано питання про обслуговування нацменшостей. 1931 року видано мовами нацмен 4,2 млн. примірників книжок, виходить 47 нацгазет. 1931 року було 347 польських шкіл, 597 німецьких, 495 єврейських і т. д. Утворено спеціальні театри, виші, витші, технікуми і т. д. на мовах нацменшостей. Зростає і міцнішає господарсько і культурно-автономна радянська соціалістична Молдавська республіка (ДМСРР).

Партія домоглась всіх цих досягнень у рішучій боротьбі на два фронти — проти головного, великодержавного шовінізму і проти місцевого націоналізму.

У всіх досягненнях на фронті культурного будівництва значна заслуга і профспілок України. Показовий самий зріст українців у складі робітничої класи (58% проти 49,5% 1926 року). Це зростання йшло переважно коштом індустриального пролетаріату, де українці переважають (52%).

Відповідно з цим дуже збільшилася питома вага українців і у складі профактиву, доходячи 60%. В основному українізований апарат профспілок і профспілкова культура.

Профспілки досягли великих успіхів у просуненні в маси української книги, в театрі, мистецтві та в ознайомленні активу з елементами українознавства. Налагоджено зв'язок і співробітництво профспілок з кращими силами української науки, мистецтва і літератури. А все ж ці успіхи недостатні особливо в галузі масової роботи в індустриальних профспілках і зокрема в Донбасі.

Ось чому VII пленум ВУРПС'у (липень 1931 року) знову різко підкреслював потребу посилити роботу профспілок на фронті нацкультбудівництва, на фронті укранізації, вказавши, що „завдання посилити пролетарський провід цілим процесом нацкультбудівництва покладають найвідповідальніші обов'язки на промислові центри України, зокрема на Донбас“.

Успіхи, що їх досягли в усій своїй роботі профспілки, вони завоювали під твердим керівництвом ленінської партії в непримиренній боротьбі на два фронти зокрема проти розгромленої,

але недобитої ще правої небезпеки, що-і далі лишається основою на даному етапі.

„Відставання ряду великих зернових районів у справі виконання хлібоготівельних плянів,— писав напередодні V Всеукраїнського з'їзду профспілок голова ВУРПСУ тов. Чувирін,— треба в чималій мірі залічити до того, що ряд райпрофрад, скотившись з ленінських позицій, перетворилися по суті на виразників куркульських ідей, на рупор клясового ворога. Ряд професійних організацій пішли по лінії таврування господарських директив, проіннятих буржуазними тенденціями. Замість викривання явної політичної шкідливості директив господарського керівництва Союзцукру, ряд профорганізацій радгоспів, районів і ВУК цукровиків були сліпими виконавцями гнилого керівництва Союзцукру, провідниками інтересів клясового ворога. Ці факти—великий політичний досвід для всіх профспілкових організацій“¹⁾.

IX Всесоюзний з'їзд профспілок, відзначивши найбільші успіхи, досягнені всім радянським профрухом під керівництвом ленінського ЦК на чолі з тов. Сталіним, під керівництвом оновленого складу ВЦРПС у той же час указав на серйозні невичиті ще профспілками хиби.

„Відзначаючи... успіхи профруху, IX з'їзд рішуче підкреслює, що б умов тов. Сталіна, що становлять бойову програму дій всього профруху, не стали ще для багатьох профорганізацій програмою повсякденної практичної праці.

„У профспілках ще до кінця не переборено правоопортуністичних тред-юньоністських і „лівацьких“ перекручень у роботі окремих профорганізацій. Про живучість опортуністичних елементів і їхній опір у перебудові профспілок свідчать надзвичайна повільність темпів роботи багатьох профорганізацій, відсутність достатньої уваги і конкретного керівництва соціалістичним змаганням і ударництвом, недобре поставлена технормувальна робота, слабка боротьба із зрівнялівкою і геть ще недостатня робота профспілок щодо обслуговування безпосередніх потреб об'єднаних ними мас“²⁾.

Як важливішу ланку у здійсненні на даному етапі гасла „обличчям до виробництва“, здійсненні профспілками б умов тов. Сталіна IX Всесоюзний з'їзд висунув „вивершення корінної перебудови заробітної плати і організацію технічного нормування, розгорнуту боротьбу за систематичне поліпшення матеріального і культурного становища робітничих мас“.

З'їзд якнайрізче підкреслив, що гасло „обличчям до виробництва“ потребує найуважливішого, найдбайливішого ставлення профорганізацій до робітника, до його конкретних потреб, запитів.

¹⁾ „Профспілки України в боротьбі за п'ятирічку в чотири роки“, стор. 18, вид. „Укр. Роб.“ 1932 р.

²⁾ З резолюції IX Всесоюзного з'їзду профспілок

Твердити протилежне можуть „тільки опортуністи, тільки люди, що перебувають у полоні меншовицької ідеології“.

В дусі цих постанов, що відбивають вказівки ЦК ВКП(б), викладені на IX Всесоюзному з'їзді профспілок у промові секретаря ЦК ВКП(б) тов. Кагановича і вивершує свою перебудову тепер профрух СРСР.

Перед нерозривною його частиною профспілками УСРР — стоять завдання дальшого піднесення хвилі соцзмагання і ударництва, зокрема його вищих форм госпрозрахункових бригад і змінно-зустрічного, систематичного піднесення продуктивності праці, повернення ударною працею країні боргу — вугілля і металю, виконання цілком плану 4-го вивершального року п'ятирічки і утворення цим бази для успішного розгортання робіт другої п'ятирічки. Про народньо-господарські перспективи другої п'ятирічки на Україні дають уявлення хоч би завдання по вугіллю (108 млн. тонн для 1937 року) і по металю (12 млн. тонн), тсбто подвоєння і потроєння рівня 1932 року.

Перед профспілками України стоять завдання вміло поєднати розв'язання найбільших питань організації праці і виробництва, організації постачання, національно-культурного будівництва і т. д. в масштабі галузі промисловости, заводу, цеху, з повсякденним піклуванням про окремого робітника і вмінням конкретно допомогти робітникові і його родині.

„Успішність роботи профорганізацій треба перевіряти на фактах конкретної допомоги їх як групам робітників, так і окремим робітникам“¹⁾.

Колосального підвищення всієї ролі профспілок у соціалістичному будівництві потребує майбутній вступ СРСР у другу п'ятирічку.

Остаточна ліквідація капіталістичних елементів і кляс взагалі у другій п'ятирічці зовсім не означає припинення клясової боротьби, яка неминуче буде загострюватись в окремі моменти і зокрема на окремих ділянках.

Всіма способами укріплюючи диктатуру пролетаріату, пам'ятаючи про те, що клясовий ворог розбитий, але не добитий остаточно, профспілки повинні посилити свою клясову пильність, даючи нещадну відсіч всяким вилазкам клясового ворога як в їхніх відвертих проявах, так і в замаскованих прихованих формах.

Спираючись на ударників, на старі кадри робітників, профспілки повинні повести рішучу боротьбу за нову труддисципліну, проти дрібнобуржуазної недбайливости, рвацтва, дрібновласницьких пережитків „тих купок і шарів робітників, що вперто тримаються традицій і звичок капіталізму і далі дивляться на радянську державу по-старому: дати „її“ роботи найменше і зідрати з неї „грошей найбільше“ (Ленін). Профспілки повинні

¹⁾ З резолюції IX Всесоюзного з'їзду профспілок

заглиблювати у свідомість цих шарів, що робітник є господар країни, що він працює на себе, на свою власну клясу.

Широко розгортаючи марксо-ленінське виховання і навчання, прищеплюючи масам дух бойового інтернаціоналізму, виховуючи свідоме ставлення робітника до соціалістичного виробництва, профспілки сприяють перебороти дрібнобуржуазні пережитки, перетворити трудящих на „свідомих і активних будівників безкласового соціалістичного суспільства“. Готуючи політично свідомі, кваліфіковані, що опанували передову техніку, кадри, активно беручи участь в утворенні виробничої інтелігенції робітничої кляси, профспілки повинні тим самим допомогти розв'язати і центральне завдання для піднесення видобутку вугілля у Донбасі на даному етапі і всю вирішну проблему кадрів для всього нашого соціалістичного будівництва.

Немає сумніву, що в боротьбі на два фронти (зокрема проти головної на даному етапі правої небезпеки), в боротьбі проти решток контрреволюційного троцькізму, проти найменшого примиренства до контрреволюційної ідеології і практики троцькізму та правого опортунізму, під проводом ленінського ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, викорінюючи в своїх лавах всі залишки тред-юньйонізму, опортунізму, „лівацьких“ заскоків, профспілки України виконують свою ролю школи комунізму і з честю впораються з історичними завданнями другої п'ятирічки, п'ятирічки побудови безкласового соціалістичного суспільства. Цьому запорукою ввесь уже перейдений героїчний ленінський шлях більшовицького профруху на Україні, більшовицького профруху СРСР.

Библиотека
А.У.Р.Р.

1 руб 92 коп
(1986)

Р
А 1110

4812

М. ГЕККЕР
Д. ШЛОСБЕРГ

профспілки українці
за 15 років

двоу • український робітник •